

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет

Кафедра фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему “Управління ризиками банківської діяльності в Україні”

Виконав: студент 2 курсу, групи ФБС–М 21
спеціальності 072 „Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок”

Годованюк Ростислав Валерійович

Керівник к.е.н., доцент

Криховецька Зоряна Миколаївна

Рецензент к.е.н., доцент

Михайлів Галина Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
1.1 Сутність і зміст управління ризиками банківської діяльності.....	6
1.2. Класифікація ризиків банківської діяльності	10
1.3. Управління банківськими ризиками	16
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВ	22
2.1. Загальна характеристика системи управління ризиками АТ «Ідея Банк»	22
2.2. Аналіз економічних показників діяльності АТ «Ідея Банк».....	28
2.3. Практичні аспекти управління ризиками АТ «Ідея Банк»	37
2.4. Оцінка ризиків банківської системи в сучасних умовах.....	52
Висновки до розділу 2	66
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	69
3.1. Управління банківськими ризиками за внутрішніми лініями безпеки.....	69
3.2. Шляхи вдосконалення управління ризиками банків в сучасних умовах ..	79
Висновки до розділу 3	93
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99

ВСТУП

Актуальність дослідження. Управління ризиками в банківській діяльності є одним з найважливіших факторів забезпечення фінансової стабільності як окремих установ, так і банківської системи в цілому. Сучасна банківська система України зазнає суттєвих викликів, пов'язаних з нестабільністю економічного середовища, що включає коливання курсу національної валюти, високий рівень інфляції, політичну нестабільність та наслідки військових дій на території країни. Ці чинники значно підвищують ризиковість банківських операцій і вимагають ефективного управління ризиками для запобігання збиткам і банкрутству.

Законодавча база управління банківськими ризиками в Україні постійно оновлюється, орієнтуючись на міжнародні стандарти, такі як Базель III, та вимоги Національного банку України (НБУ). Проте впровадження нових вимог і стандартів стикається з труднощами, зокрема з необхідністю адаптації міжнародних практик до українських реалій. Враховуючи високу залежність українських банків від зовнішніх ринків капіталу, а також необхідність постійного дотримання регуляторних вимог НБУ, актуальним є дослідження методів і підходів до управління ризиками, які дозволяють підвищити надійність банківських установ і мінімізувати втрати.

Крім того, сучасні технологічні зміни, як-от цифровізація та автоматизація банківських процесів, впливають на структуру та характер ризиків, з якими стикаються банки. З одного боку, автоматизація дозволяє знизити операційні ризики та підвищити ефективність роботи. З іншого боку, зростає значущість інформаційних ризиків, пов'язаних із кібератаками та витоком даних. Це створює додаткові виклики для банківського сектору, оскільки з'являються нові типи ризиків, на які необхідно відповідно реагувати.

Таким чином, тема управління ризиками в банках набуває особливої актуальності в умовах нестабільного фінансово-економічного середовища та швидких змін на ринку. Вивчення системи управління ризиками в банках

України, а також аналіз наявних підходів до класифікації, ідентифікації, оцінки та моніторингу ризиків є необхідними для розробки ефективних стратегій адаптації банків до сучасних умов. Розробка та впровадження ефективної системи управління ризиками не тільки допоможе банкам забезпечити стійкість до негативних впливів, але й зміцнить довіру вкладників і сприятиме стабільності банківської системи України.

Метою магістерської роботи є дослідження системи управління ризиками в банківській діяльності, визначення ключових аспектів ризик-менеджменту та розробка рекомендацій для вдосконалення управління ризиками в банках України.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

- Аналіз теоретичних основ: вивчити сучасні підходи до управління ризиками та їх класифікації.
- Дослідження практичних аспектів мінімізації ризиків, які використовуються у банках.
- Аналіз прикладу АТ «Ідея Банк»: оцінити застосування методів управління ризиками в конкретному банку.
- Розробка рекомендацій: запропонувати шляхи вдосконалення ризик-менеджменту для підвищення стабільності банківської системи України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана в межах науково-дослідної тематики кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника “Механізм ефективного функціонування фінансових ринків в Україні” (номер державної реєстрації – 0122U201821).

Об'єкт дослідження. Об'єктом наукового дослідження виступає процес управління банківськими ризиками.

Предмет дослідження – система управління банківськими ризиками та її особливості в умовах українського фінансового ринку.

Методи дослідження включають аналіз наукової літератури, дослідження міжнародних стандартів ризик-менеджменту, статистичний та порівняльний

аналіз фінансових показників банків, а також використання методів моделювання для оцінки ефективності різних підходів до управління ризиками.

Інформаційна база роботи складається з нормативно-правових актів Національного банку України, звітів банківських установ, зокрема АТ «Ідея Банк», наукових статей, статистичних даних та міжнародних стандартів у сфері ризик-менеджменту.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до оцінки ризиків банківської діяльності в Україні з урахуванням специфіки українського ринку та нормативного середовища та пропозиції щодо методів підвищення ефективності управління ризиками в банках.

Практичне значення роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів для вдосконалення системи управління ризиками у банківських установах України, що дозволить банкам ефективніше адаптуватися до ринкових умов та мінімізувати можливі збитки.

Апробація результатів роботи. Головні результати дослідження були висвітлені студентській звітній науковій конференції ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника» у 2024 році.

Основний внесок здобувача. Магістерська робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до аналізу теоретичних засад управління ризиками у банківській діяльності. Основний внесок здобувача полягає в адаптації методів ризик-менеджменту до умов українського банківського сектора, розробці рекомендацій для вдосконалення системи управління ризиками та врахуванні вимог Національного банку України й міжнародних стандартів.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Сутність і зміст управління ризиками банківської діяльності

Особливістю банківської діяльності є те, що вона спрямована на фінансування фінансів суб'єктів господарювання та надання цих коштів фізичним та іншим юридичним особам від імені бізнесу. Поряд з еволюцією, вдосконаленням існуючих послуг і створенням нових банківських продуктів з'явилися нові види ризиків, які «мутували» під існуючий тип ризику. Оскільки повністю уникнути ризику неможливо, банки повинні розробити ефективні системи управління ризиками. Фундаментальною концепцією управління банківським ризиком є поєднання слів «управляти» та «банківський ризик». Щоб зрозуміти визначення управління ризиками в банку, спочатку необхідно зрозуміти визначення ризику в банку. Банківський ризик є складним і багатограним, тому в науковій літературі немає єдиного універсального визначення. Різні способи розуміння змісту «банківський ризик», які представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття банківський ризик вітчизняних дослідників

Автор	Суть визначення	ключові слова
Колодізев О.М., Плескун І.В. [4]	Ризиком банківської діяльності вважається ймовірність недотримання обсягу, просторових і часових параметрів фінансових операцій в банку, потенційна втрата кредиту організації, невизначеність результату банківської діяльності, небезпека втрати, значення події, що відбувається, тощо. Втрати та властивість діяльності, яка демонструє її невизначеність.	Ймовірність, загроза, втрати, невідповідність, ресурси, події, невизначеність

Продовження табл. 1.1

1	2	3
Бобиль В. В. [5]	Категорія «банківський ризик» стосується ймовірності відхилення від запланованих (очікуваних) результатів діяльності банку внаслідок реалізації активно-пасивних стратегій, їх розробки, стану корпоративного управління та впливу зовнішніх факторів, наслідки який може бути менше, дорівнює або більше нуля	Ймовірність, відхилення, наслідки, середовище
Фалюта А.В. [6]	Ризик (для банку) – це ймовірність неотримання платежу, додаткових витрат, втрати частини ресурсів банку або потенційних прибутків у разі невиконання певного заходу або Проведення банківської діяльності та вираження негативних екологічних наслідків	Ймовірність, втрати, ресурси, вплив, заходи, середовище
Омельченко О.І., Рац О.М. [7]	Ризик банківської діяльності — це ймовірність відхилення від очікуваного обсягу, розташування та тривалості грошових потоків банку, можливість втрати або зниження ліквідності, ризик втрати, подія, яка може спричинити збиток, виражена в грошове вираз, і властивості, які демонструють її нерішучість	Ймовірність, втрати, ресурси, подія, невизначеність
Крамаренко О.М., Лаврентович Ю.І. [8]	Ймовірність негативного результату називається банківським ризиком. погашення короткострокових боргів	Ймовірність, витрати, результати.
Коваленко В.В. [9]	Ризик банківської діяльності – це ймовірність неотримання доходу або зменшення вартості капіталу банку через зовнішні чи внутрішні чинники, стан корпоративного управління або потенційний додатковий прибуток у разі реалізації конкретного, прийнятна для банку, стратегія. фінансова невизначеність	Ймовірність, чинники
Сукач О. М. [10]	Ймовірність втрати банку, неотримання очікуваного доходу або виникнення додаткових витрат у результаті діяльності банку називається банківським ризиком. грошові операції	Ймовірність, втрати, результат

Таблиця 1.1 свідчить про те, що більшість науковців, які займаються банківською справою, мають уявлення про ймовірність відмінності показників ефективності від запланованих через дію різних факторів, що може призвести до фінансових втрат. Складність розпізнавання суті банківського ризику була задокументована і в наукових розвідках зарубіжних авторів. Наприклад,

Крістофер Ганн описує ризик банкрутства банку як потенційну втрату банку для самого себе у випадку конкретної події. [11].

Постанова «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах»: визначає ризик як ймовірність збитків або додаткових збитків або недоотримання, або невиконання договірних зобов'язань внаслідок вплив негативних внутрішніх і зовнішніх факторів. [12]. Національний банк України (НБУ) описує ймовірність негативних наслідків, очікуваних чи ні, які можуть негативно вплинути на капітал або доходи банку. Небезпеки, пов'язані з банківською діяльністю, пов'язані зі специфікою банківського процесу, який здійснюється в контексті ринкових взаємодій, цей процес призводить до ймовірності отримання доходів, менших за очікувані, і зниження витрат на діяльність. збільшення банківської небезпеки призводить до значних фінансових збитків і навіть до банкрутства.

Фундаментальною причиною ризику є невизначеність банківського середовища, яке має зовнішній і внутрішній склад. Зовнішні фактори ризику включають політичні фактори, такі як законодавчі зміни або заборона військових дій, економічні фактори, такі як інфляція або зміни валютного регулювання, культурні фактори, такі як заборона на використання мобільних телефонів у війську, і демографічні фактори. , наприклад вік військовослужбовців. Внутрішні фактори, які вважаються політичними, включають втрату ліквідності або зниження прибутковості операції, операційні фактори, які вважаються політичними, включають низький рівень професіоналізму персоналу, функціональні фактори, які вважаються політичними, включають технологічні збої або юридичні помилки. Крім того, уразливості банку можна вважати спричиненими рішеннями керівництва банку або випадковими; остання категорія включає як заплановані, так і незаплановані події. Як наслідок, надзвичайно важко уникнути ризику під час банківського процесу, тому банки повинні взяти на себе відповідальність за них.

У більш загальному розумінні процес управління розглядається як низка пов'язаних дій, спрямованих на досягнення певної мети. У контексті банківської

справи управління ризиками - це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, розраховує їх величину, здійснює моніторинг і контроль позиції свого ризику, беручи до уваги зв'язки між різними типами ризиків. [12].

У системі управління ризиками банку акцент робиться на певній процедурі всередині банківської компанії, ця процедура передбачає вчинення певних дій. Особою, відповідальною за управління ризиками в банку, є окрема особа або підрозділ із визначеним розподілом обов'язків, відповідальності та повноважень щодо управління ризиками. Тематика управління ризиками в банках залежить від сфери діяльності та структури банківської діяльності: для НБУ суб'єктами системи управління ризиками є правління банку, комітет з управління ризиками при раді директорів (за наявності), правління банку, кредитний комітет правління банку, комітет з управління активами та пасивами правління банку, інші афілійовані організації, визначені службою внутрішнього аудиту, директор управління ризиками та департаменту управління ризиками, директор комплаєнс та відділ комплаєнсу, бізнес-підрозділи та підрозділи підтримки (первинна оборона).

Основним принципом, який має бути покладено в основу створення системи управління ризиками, є досягнення збалансованого розміру прибутку та захисту стейкхолдерів і клієнтів банку. Метою управління ризиками в банку є збільшення вартості капіталу банку та одночасне досягнення цілей клієнтів, власників, менеджерів, працівників, клієнтів та інших зацікавлених сторін.

Основні обов'язки управління ризиками Банку включають проведення кількісної та якісної оцінки банківських ризиків на основі конкретних показників, розробку методів оцінки та аналізу банківських ризиків, розпізнавання та моніторинг порушення конкретних вказівок, вивчення можливих сценаріїв та розробку загального опису ризикової позиції Банку та рекомендації щодо усунення виявлених ризиків надання рекомендацій іншим банкам щодо. Для забезпечення ефективності та ефективності процесу управління ризиками банк повинен досягти наступних цілей:

- Небезпеки повинні бути усвідомлені та усвідомлені керівництвом банку та громадськістю в цілому.

- Ризики повинні бути в межах прийнятного (допустимого) діапазону, визначеного керівною радою.

- Рішення щодо прийняття ризику повинні відповідати стратегічним цілям банківської корпорації.

- Рішення про те, приймати ризик чи ні, повинні бути конкретними та зрозумілими, очікуваний прибуток має компенсувати ризик, який приймається.

- Розподіл капіталу повинен відповідати розміру ризику, пов'язаного з банком.

Процес управління ризиками повинен охоплювати всі види банківської діяльності, які призводять до зміни параметрів ризику з часом.

Для створення успішної системи управління банківськими ризиками кожен банк повинен розробити єдину концепцію, яка враховує основні види ризику, яким він піддається, а також особливості його прояву.

Як наслідок, на основі аналізу писемних джерел більшість авторів вважають, що ймовірність порушення наміченого рівня активності тими чи іншими факторами є високою. Це може призвести до втрати управлінських ресурсів. Небезпеку викликають зовнішні та внутрішні фактори. Повністю уникнути ризику, пов'язаного з банківською діяльністю, неможливо, тому ним необхідно керувати. Управління ризиками має вирішальне значення для менеджменту банку.

1.2. Класифікація ризиків банківської діяльності

Класифікація банківських небезпек Х. ван Гронінгом є більш широкою, вона розрізняє фінансовий ризик, операційний ризик, бізнес-ризик і катастрофічний ризик. Автор класифікує фінансовий ризик як збалансований, зі звітом про прибутки та збитки, або відсутність капіталу, обидва з яких пов'язані з кредитним ризиком. Крім того, він класифікує фінансовий ризик як ліквідний,

пов'язаний відповідно з процентною ставкою та ринковим ризиком. Операційний ризик поділяється на частину, пов'язану з бізнес-діяльністю, іншу частину, пов'язану з внутрішніми системами, а решта частини присвячена операційному ризику, технологічному ризику, ризику неефективного управління та шахрайства. Бізнес-небезпеки класифікуються як ринкові небезпеки, небезпеки, пов'язані з законодавством, небезпеки, пов'язані з бізнес-діяльністю, або небезпеки, пов'язані з фінансовою інфраструктурою. Автори обговорюють такі нестандартні небезпеки, як політичні, потенційний шок фінансової кризи та інші зовнішні небезпеки. Козьменко С., Шпіг Ф., Волошко І. розрізняти зовнішні та внутрішні небезпеки. Автори розглядають зовнішні небезпеки, такі як ризик країни та процентний ризик, і внутрішні небезпеки, пов'язані з особливостями клієнта, небезпеки банківських операцій і небезпеки типу банку. Бовіль В.В. [5] виділяє три класи ризиків: фінансові ризики, пов'язані з процесом активних і пасивних операцій банком, операційні ризики, пов'язані з організацією активних і пасивних операцій, станом корпоративного управління в банку та функціональні ризики, пов'язані з впливом зовнішніх факторів. М. та Лаврентович Ю.І. [8] поділяють ризики банківської діяльності на внутрішні та зовнішні. Зовнішні небезпеки називаються небезпеками непереборної сили. Внутрішні ризики далі поділяються на фінансові (депозити, неплатоспроможність, інвестиції) та функціональні (закон, впровадження нових банківських продуктів, втрата популярності). Посилаючись на іноземні джерела, Рада інвестиційних банків США [15] класифікує ризик, пов'язаний з банківською діяльністю, як кредитний ризик, ринковий ризик, операційний ризик, юридичний ризик, ризик ліквідності та ризик репутації. Бланк І.О. пропонує класифікувати банківський ризик за наступними критеріями:

- від джерела небезпеки як систематичний, так і випадковий ризик;
- за видами процентні, валютні, цінові, кредитні, інвестиційні, інноваційні, депозитні, інфляційні, податкові, криміногенно-ризикові; це залежить від характеру об'єкта ризику окремої фінансової операції,

- різні види фінансової діяльності та всієї діяльності фінансової організації.
- залежно від призначення фінансових інструментів ризик індивідуальний і портфельний може бути залежним.
- залежно від фінансових наслідків ризику, що призводять до фінансових втрат, характеризуються втратою прибутку, що супроводжується як фінансовими збитками, так і отриманням додаткового прибутку.
- за способом прояву ризику в часі як постійні, так і періодичні види.
- залежно від ступеня ймовірності настання ризику, які характеризуються такою ймовірністю настання: низька 10%; середній 10%-25%; високий, 25%; ризику, які непросто визначити.
- залежно від обсягу фінансових витрат дозволені, критичні та катастрофічні види ризиків.
- за потенціалом запобігання заплановані та незаплановані.
- За потенціалом страхування ризику, які покриваються, називаються застрахованими, а решта ризиків незастрахованими.

Ця класифікація банківських ризиків є найбільш повною та змістовною серед вітчизняних дослідників. Примостка Л. О. [16] класифікує ризики на зовнішні та внутрішні. До внутрішніх ризиків автор відносить фінансові та функціональні ризики, а до зовнішніх - макроекономічні, політичні, правові, країнові та інфляційні ризики. Така класифікація банківських ризиків досить широко представлена в науковій літературі. Однак для побудови ефективної системи ризик-менеджменту необхідно не тільки ідентифікувати ризики за класифікацією, а й згрупувати їх у певні групи. Як свідчить проведений огляд літератури, більшість науковців класифікують банківські ризики за ознаками належності до зовнішніх та внутрішніх груп ризиків, при цьому внутрішні ризики здебільшого поділяють на фінансові та операційні ризики.

В Україні управління банківськими ризиками регулюється відповідними нормативними актами Національного банку України (НБУ). Зокрема, Методичні рекомендації щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в

банках України та Положення НБУ про організацію системи ризик-менеджменту в банках України регламентують основні підходи до управління ризиками. Вони зобов'язують банки створювати ефективні системи ризик-менеджменту, які відповідають міжнародним стандартам.

Для ефективного управління ризиками, банки повинні спочатку класифікувати можливі ризики. Класифікація ризиків допомагає структурувати загрози, що можуть впливати на банківську діяльність, і розробити відповідні стратегії для їх зниження. В науковій літературі та практиці існує декілька підходів до класифікації ризиків, серед яких найбільш поширені класифікації за міжнародними стандартами, а також за підходами відомих дослідників, таких як Пітер С. Роуз, і національні підходи, розроблені НБУ.

На міжнародному рівні основою класифікації банківського ризику є Базельська угода (Базель III), яка класифікує ризики на чотири основні типи:

1. Кредитний ризик - потенційні втрати позичальника, якщо він не поверне свою позику.
2. Ринковий ризик — потенціал втрат на фінансових ринках (таких як зміни валюти, зміни цін, процентних ставок).
3. Операційний ризик – це ризик внутрішньої помилки, збою процесу або зовнішніх факторів, таких як шахрайство чи технологічний збій.
4. Ризик ліквідності - потенційна нездатність своєчасно погасити кредити через брак ліквідних активів.

Ці ризики є основою для багатьох національних класифікацій і служать керівництвом для банків у їхніх зусиллях орієнтуватися на глобальні принципи управління ризиками.

Пітер С. Роуз [38], досвідчений американський економіст, створив класифікацію ризиків, яка базується на шести основних категоріях ризику:

1. Кредитний ризик — можливі втрати боржників або їх контрагентів через їх неплатоспроможність.
2. Ризик ліквідності - потенційна нестача ліквідних активів, яка не дозволить банку вчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

3. Ризик процентної ставки - це небезпека, пов'язана з коливаннями процентної ставки на ринку, цей ризик може негативно вплинути на життєздатність банківських операцій.

4. Ринковий ризик - потенційна можливість збитку внаслідок зміни цін на фінансові активи.

5. Функціональний ризик - ризик відмови через технічні проблеми, внутрішні несправності або людську помилку.

6. Юридичний ризик — можливість юридичних ускладнень, таких як невиконання договірних зобов'язань або внесення змін до законодавства.

Крім того, Пітер С. Роуз згадує додаткові небезпеки, такі як:

Репутаційний ризик - потенційна втрата клієнтів або схвалення регулятора через погану репутацію банку.

Валютний ризик - потенційні втрати внаслідок коливань курсу валют.

Стратегічний ризик – потенційна втрата активів банку через неправильну стратегію розвитку.

Юридичний ризик — потенційна втрата бізнесу через недотримання вимог законодавства або внутрішніх правил.

Національний банк України має власні критерії класифікації ризиків банківської діяльності, ці критерії враховують специфіку українського фінансового ландшафту. Методичні рекомендації НБУ стосуються першочергових видів ризиків, які необхідно відстежувати та контролювати в українських банках.

1. Кредитний ризик — потенційні збитки банку внаслідок несплати позичальниками своїх платежів.

2. Ризик ліквідності - можливість нестачі ліквідних активів призвести до неможливості своєчасного виконання зобов'язань.

3. Ринковий ризик — втрата грошей через зміни на ринку, такі як зміни валюти, процентних ставок або цін на акції.

4. Ризик процентної ставки за банківським портфелем – це ризик фінансових втрат через несприятливі зміни процентних ставок, які можуть негативно вплинути на життєздатність банківської діяльності.

5. Операційний ризик - потенційна втрата грошей, спричинена внутрішніми збоями, помилками персоналу або недоліками інформаційних систем.

6. комплаєнс-ризик - потенційна втрата грошей через недотримання банком вимог законодавства або внутрішніх нормативних актів.

7. Репутаційний ризик - потенційна втрата репутації банку внаслідок зниження іміджу банку.

8. Стратегічний ризик — потенційна втрата стратегічного напрямку діяльності банку через помилки в управлінні його фінансами.

Ці небезпеки є спільними для всіх банків в Україні, і кожен повинен створити ефективні методи моніторингу та мінімізації цих небезпек.

Таблиця 1.2

Порівняльна класифікація банківських ризиків

Категорія ризику	Міжнародні стандарти (Basel III)	Класифікація за П.Роузом	Класифікація НБУ
Кредитний ризик	Основний	Основний	Основний
Ризик ліквідності	Основний	Основний	Основний
Процентний ризик	Основний	Основний	Основний (як ризик банківської книги)
Ринковий ризик	Основний	Основний	Основний
Операційний	Основний	Основний	Основний
Комплаєнс-ризик	Додатковий	Додатковий	Основний

Продовження табл. 1.2

Валютний ризик	Включений до ринкового ризику	Додатковий	Основний (як частина ринкового ризику)
Стратегічний ризик	Додатковий	Додатковий	Основний
Репутаційний ризик	Включений до репутаційних	Додатковий	Основний

Для ефективного управління ризиками банки використовують різні методи та стратегії. Ці методи залежать від типу ризику та фінансової стратегії банку, а також від законодавчих вимог.

1.3. Управління банківськими ризиками

Управління ризиками в банківській справі є важливою складовою діяльності фінансових установ. Стабільність банківської системи залежить від здатності банків як ідентифікувати, так і оцінювати ризики, а також зменшувати негативний вплив цих ризиків на прибутки та капітал. Сьогодні, коли ринки стають дедалі нестабільнішими, питання управління ризиками як на рівні окремого банку, так і на рівні економіки в цілому стає першорядним.

Процес управління ризиками в банках – це сукупність методів, що сприяє ідентифікації, оцінці, контролю та мінімізації ризиків, пов'язаних із здійсненням банківської діяльності. Ефективність цієї системи гарантується фінансовою стабільністю банківських установ і запобігає виникненню можливих криз.

Однією з найважливіших складових управління ризиками в банку є ідентифікація етапів (складових) процесу. Проте, досліджуючи літературу, різні вчені розрізняють кілька різних етапів управління. Багато авторів описують

етапи управління ризиками як ідентифікацію ризику (виявлення), оцінку кількісних і якісних компонентів ризику (вимірювання), а також управління та моніторинг ризику. Натомість Бовіль В.В. [5] стверджує, що управління фінансовим ризиком має включати такі етапи: ідентифікація, оцінка, планування та пом'якшення. Сукач О.М. [10] також описує етапи управління ризиками в банках як процес спочатку ідентифікації ризику, потім вибору кількісного або якісного методу оцінки, визначення лімітів і моніторингу відповідності цих методів і, нарешті, управління ризиками.

Долінський Л.Б. та Корчинський В.В. [13] загалом описують процедуру ризик-менеджменту в банках як складну серію кроків, яка починається з ідентифікації ризику, після чого йдуть вимірювання ризику, моніторинг і контроль, оптимізація рівня ризику.

Фальта А.В. [6] описує п'ять основних етапів процесу управління ризиками в банках. Це: виявлення (або ідентифікація) ризиків, вимірювання (або аналіз) ризиків, процес прийняття рішень щодо прийняття або відхилення ризиків, запобігання ризикам і моніторинг (або контроль) ризикових позицій. Фарута А.В. свідчить про те, що банківська установа в будь-якому випадку повинна взяти на себе всі ризики.

Різні етапи управління ризиками в банку.

1. Процес ідентифікації ризику називається ідентифікацією ризику.
2. Оцінка ризиків — кількісна та якісна оцінка ідентифікованих ризиків з метою визначення їх потенційного внеску.
3. Прийняття рішення прийняти або заперечити нові небезпеки.
4. Застосування заходів щодо зменшення ризику — реалізація стратегій, спрямованих на зменшення ризику, включаючи диверсифікацію, хеджування та страхування.
5. Risk oversight — постійний нагляд за прогресуванням ризику та його впливом на банківську діяльність.

Розглянемо основні етапи управління банківським ризиком.

1. Процес ідентифікації ризиків - це процес розпізнавання, вивчення та вираження всіх ризиків, пов'язаних з конкретною банківською установою протягом певного періоду часу. Результатом процесу ідентифікації ризику є виявлення першочергових причин (факторів) ризику, реалізація яких може призвести до збитків або недоотримання прибутку. Процес розпізнавання ризиків має бути постійним і проводитися не лише на рівні окремих операцій, а й на рівні всіх сфер банківської діяльності та всієї банківської установи в цілому.

2. Процес оцінки та аналізу ризиків є наступним етапом управління ризиками банку, що передбачає отримання необхідної інформації про об'єкт, його характеристики та наявні види ризику. Для цього проводиться кількісний, якісний або інший аналіз ризику, який створює профіль ризику (концепцію потенційного поточного ризику та його прийнятної діапазону), а також вибір найбільш ефективною та прийнятною стратегією мінімізації ризику.

3. Прийняття рішення прийняти або заперечити нові небезпеки. Обираючи стратегію, банки повинні усвідомлювати ризики, які вони готові прийняти, і ступінь, до якого вони готові взяти на себе зобов'язання, а також очікувані прибутки, пов'язані з ризиками. Саме цей етап управління ризиками є надзвичайно важливим для фінансової стабільності та безпеки банку.

4. Для зменшення ризику використовуються дві основні стратегії: обмеження (заохочення) і передача ризику. Найпоширенішим методом зниження ризику є встановлення меж і резервів. Хеджування страхових і банківських зобов'язань є важливим методом передачі ризику, а диверсифікація є засобом зменшення відповідальності.

5. Процес моніторингу ризиків передбачає розрахунок поточних ризиків, пов'язаних із суб'єктом, вивчення їх еволюції з часом, аналіз причин змін і розробка превентивних стратегій для подолання негативних тенденцій у разі їх виникнення. Моніторинг повинен проводитися на основі інформації, що подається структурними підрозділами та окремими працівниками. Внутрішні та

зовнішні аудити професійних послуг банку, а також аналітичні заходи відіграють важливу роль у виявленні ризиків.

Реалізація всіх цих етапів ризик-менеджменту в банківських установах сприяє своєчасному розпізнаванню, оцінці, зниженню або попередженню конкретних ризиків під час здійснення банківської діяльності, що дозволяє контролювати ситуацію.

Основними підходами до зниження ризику є диверсифікація, страхування, хеджування та впровадження внутрішнього контролю.

1. Диверсифікація – це метод розподілу активів, який залучає різні економічні сектори, ринки або фінансові інструменти з метою зменшення ризику. Диверсифікація зменшує ймовірність концентрації активів у конкретному регіоні чи області.

Таблиця 1.3

Методи управління банківськими ризиками

Метод	Опис	Приклад застосування
Диверсифікація	Розподіл активів між різними галузями, ринками чи інструментами для зниження ризиків	Інвестиції в різні види цінних паперів
Страхування	Передача ризиків страховим компаніям для захисту від збитків	Страхування кредитних ризиків
Хеджування	Використання похідних фінансових інструментів для мінімізації впливу ринкових коливань	Укладення ф'ючерсних контрактів на валюту
Внутрішній контроль	Процедури для виявлення, моніторингу та мінімізації ризиків	Автоматизовані системи для контролю за операційними ризиками

2. Страховий ризик - цей підхід передбачає передачу ризику певного страхування компаніям, які на цьому спеціалізуються. Банки мають можливість

гарантувати кредитні, операційні та інші пов'язані з ними зобов'язання, що дозволяє їм захистити свої активи від очікуваних втрат.

3. Хеджування – це використання фінансових інструментів (опціонів, ф'ючерсних контрактів та інших похідних інструментів) для зменшення ризику, пов'язаного зі змінами цін або коливаннями валют.

4. Системи внутрішнього контролю – це процедури, які ідентифікують, оцінюють і контролюють ризик на кожному рівні організації. Системи внутрішнього контролю полегшують ідентифікацію неминучих небезпек і вживають заходів для їх запобігання.

Система безпеки банків в Україні передбачена вимогами НБУ. Положення про організацію системи управління ризиками передбачає, що кожен банк повинен запровадити комплексну систему управління ризиками, яка охоплює всі основні сфери його діяльності.

Основними принципами системи управління ризиками в українських банках є:

1. Політика та процедури – банки повинні створювати та впроваджувати комплексні стратегії управління ризиками.

2. Організація процесів – створення спеціалізованих відділів, присвячених моніторингу ризиків та їх контролю.

3. Інформаційні системи - використання автоматизованого виявлення ризиків і звітності.

4. Постійний нагляд - постійна оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища для виявлення нових небезпек.

Таблиця 1.4

Основні ризики для моніторингу відповідно до Положення НБУ

Ризик	Опис
Кредитний ризик	Ймовірність невиконання позичальниками своїх зобов'язань

Ризик ліквідності	Ризик дефіциту ліквідних активів
Процентний ризик	Збитки через коливання процентних ставок
Ринковий ризик	Втрати через несприятливі зміни на фінансових ринках
Операційний ризик	Втрати через технічні або організаційні помилки
Комплаєнс-ризик	Втрати через недотримання законодавчих вимог
Репутаційний ризик	Зниження репутації банку через несприятливі події

Висновки до розділу 1

Ризики є обов'язковими для оцінки всіма банківськими установами в Україні, і кожен банк має розробляти ефективні методи для їх моніторингу та мінімізації.

Банківський ризик є складним і багатограним, тому в наукових джерелах немає його єдиного визначення.

Управління ризиками у банках — це сукупність методів, які дозволяють ідентифікувати, оцінювати, контролювати та мінімізувати ризики, що виникають у процесі здійснення банківських операцій. Ефективність цієї системи забезпечує фінансову стійкість банківських установ та запобігає потенційним кризовим явищам.

Процес управління ризиками складається з таких етапів: ідентифікація ризиків, вимірювання ризиків (аналіз та оцінка), прийняття рішень про прийняття або відхилення ризиків, заходи, спрямовані на мінімізацію ризиків та моніторинг (контроль) ризикової позиції. Рішення щодо управління ризиками включають уникнення, прийняття, мінімізацію та передачу третім особам.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВ

2.1. Загальна характеристика системи управління ризиками АТ «Ідея Банк»

Ідея Банк — Банк України, центральний офіс у Львові. Створення «Прикарпатлісбанку» у 1989 році поклало початок розвитку комерційного банкінгу в Україні. Протягом багатьох років банк кілька разів змінював назву, спочатку ставши «Прикарпаття» у 1995 році, потім «Плюс Банк» у 2007 році. Зараз банк працює під назвою «Ідея Банк», яка була прийнята у 2011 році. [1]

Система управління банком спрямована на забезпечення фінансової стійкості та надійності банку, а також на підвищення ефективності його діяльності.

Органами управління та контролю Банку є:

- Загальні збори акціонерів;
- Спостережна комісія;
- Правління.

У Банку діє Департамент внутрішнього аудиту - самостійний структурний підрозділ Банку, який є операційною складовою системи внутрішнього контролю.

У центрі уваги управління та контролю є створення важелів впливу та системи стримувань і противаг у банку для забезпечення узгодженості інтересів банку, акціонерів, вкладників та інших зацікавлених сторін.

Установлена в Банку система управління ризиками передбачає, що:

1. Ідентифікація ризиків, включаючи визначення поточних і потенційних джерел ризику;
2. Кількісна оцінка (вимір) ризику;

3. Управління ризиками, зокрема, включаючи встановлення прийнятних (допустимих) рівнів ризику, планування діяльності, надання консультацій, наказів, створення процедур та інших правових документів;

4. Моніторинг ризиків, у тому числі постійний моніторинг рівнів ризику за прийнятими банком заходами щодо ризиків;

5. Звітність, яка включає інформування керівництва банку про ступінь ризику, з яким стикається банк, і кроки, які банк вживає для контролю ризику.

Відповідальність за встановлення та затвердження цілей у сфері управління ризиками та капіталом покладено на наглядову раду АНКА. Однак підрозділи Банку також є автономними, і кожен підрозділ відповідає за окрему організацію. До них належать Комітет з управління, Комітет з управління активами, пасивами та тарифами (AMS), Кредитний комітет, Комітет з управління операційним ризиком, Комітет з кредитного ризику та відділ управління ризиками.

Банк створив відділ, присвячений управлінню ризиками, з метою централізації функції управління ризиками, цей відділ запроваджуватиме внутрішні процедури управління ризиками, обговорюватиме ризики з керівництвом і рекомендуватиме прийнятні рівні ризику, крім того, він пропонуватиме вдосконалення потреби керівництва. зробити відповідний вибір.

Для забезпечення подальшого впровадження додаткових запобіжних заходів у Банку утворено постійний керівний комітет, зокрема:

Кредитний комітет, який щомісяця проводить оцінку якості активів банку та готує пропозиції щодо створення резервів для покриття можливих збитків від їх знецінення;

Комітет з управління активами, пасивами та тарифами щомісяця оцінює вартість заборгованості та прибутковість активів, приймає рішення щодо розподілу платежу, переглядає стан заборгованості та рекомендує дії відповідним підрозділам банку. відповідальні за щомісячні розбіжності,

аналізують співвідношення витрат і конкурентоспроможності діючих тарифів, відповідають за операційну стратегію доходів банку.

Комітет з управління операційним ризиком, метою якого є реалізація стратегії управління операційним ризиком Банку, розгляд питань у сфері управління операційним ризиком та прийняття рішень;

Комітет з кредитних ризиків, метою якого є регулярне та систематичне формування рішень щодо управління кредитним ризиком, зокрема: консультування щодо встановлення та впровадження дозволених лімітів ризику.

Для здійснення ефективного управління, координації зусиль різних підрозділів та реалізації заходів щодо запобігання ризикам комплаєнс в Банку створено комплаєнс-офіс.

Для запобігання передачі значних ризиків комплаєнсу та належного управління ними банк запровадив кодекс поведінки (етики), політику щодо запобігання конфлікту інтересів, політику щодо роботи з асоційованими особами та конфіденційну систему сповіщення про неприйнятна поведінка в банку, включаючи основні цінності та типи заборонених дій і поведінки.

Сьогодні управління ризиками є одним із найважливіших аспектів підтримки стабільності та ефективності фінансової діяльності. У зв'язку з гострою конкуренцією, підвищеним попитом на дозволи регуляторів та невизначеністю економічних умов банки змушені розробляти та впроваджувати ефективні системи управління ризиками, які дозволять мінімізувати втрати та зберегти активи. Одним із найвідоміших банків в Україні, який займається цим аспектом, є АТ «Ідея Банк».

Процес управління ризиками в банківській справі – це ідентифікація, оцінка, нагляд і пом'якшення будь-яких потенційних ризиків, які можуть негативно вплинути на фінансову стабільність банку. Найбільшими категоріями небезпеки є кредитні, ринкові, операційні, ліквідності, правові та репутаційні ризики. Управління цими небезпеками передбачає використання

інструментів і методів для зменшення їх впливу, дотримання законодавства та підвищення ефективності дій банку.

В АТ «Ідея Банк» створено унікальну для них систему управління ризиками, яка включає політику щодо управління ризиками, процеси ідентифікації, оцінки, моніторингу та контролю ризику, а також методи та інструменти його мінімізації. Ця система враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори, які можуть впливати на дії банку.

Основні принципи управління ризиками в АТ «Ідея Банк»

Система управління ризиками в АТ «Ідея Банк» побудована на таких принципах:

1. Відкритість і підзвітність. Усі процеси управління ризиками оприлюднені, з чітким розподілом праці між підрозділами банку. Цей принцип сприяє підвищенню якості нагляду за ризиками та забезпечує швидке реагування на зміни.

2. Орієнтація на мінімізацію ризиків. Банк намагається завчасно розпізнавати потенційні небезпеки, щоб не допустити їх прояву. Для цього використовуються спеціальні аналітичні інструменти та превентивні моделі.

3. Постійний нагляд і систематичність. Управління ризиками є постійним і передбачає регулярний аналіз і моніторинг ключових показників, що дозволяє швидко змінювати стратегії управління.

4. Адаптивність і гнучкість. Система управління ризиками Банку постійно розвивається у відповідь на нові закони, нормативні акти та ринкові умови, що зберігає Банку позицію лідера.

Система управління ризиками в АТ «Ідея Банк» побудована як трирівнева система:

1. Перший рівень складається з підрозділів, які безпосередньо взаємодіють з клієнтами та фінансовими інструментами. Вони завершують початкове розпізнавання та оцінку небезпек.

2. Другий рівень складався зі спеціалізованих відділів управління ризиками, які відповідали за розробку політики управління ризиками, методів

та інструментів моніторингу та контролю ризиків. Цей рівень в основному складається з відділу управління ризиками та відділу внутрішнього контролю.

3. Третій рівень складається з відділів, незалежних один від одного, таких як внутрішні аудитори, ці відділи оцінюють ефективність системи управління ризиками та відповідність системи внутрішнім і зовнішнім нормам.

Основні види небезпек, пов'язаних з АТ «Ідея Банк»:

Кредитний ризик є однією з найбільш значних небезпек, яким піддається фінансова установа. АТ «Ідея Банк» дуже уважно ставиться до оцінки кредитоспроможності клієнта, використовуючи різні інструменти, такі як скорингові системи, фінансові показники та історія платежів. Для зниження кредитного ризику банк зараз працює над зменшенням диверсифікації свого кредитного портфеля та впровадженням суворих правил кредитування.

Ринковий ризик пов'язаний з коливаннями процентних ставок, валютних курсів і цін на фінансові активи. АТ «Ідея Банк» використовує методи та інструменти хеджування для боротьби з коливаннями процентних ставок і курсів валют з метою мінімізації збитків від несприятливих змін на ринку.

Операційний ризик зумовлений внутрішніми процедурами, співробітниками, системами та зовнішніми обставинами. Для пом'якшення операційних ризиків банк розвиває внутрішній контроль і проводить часті аудити своїх процедур. Увага приділяється автоматизації процедур і зменшенню участі людини.

Ризик ліквідності банку – це ймовірність прострочення або несвоєчасного та повного погашення боргів. АТ «Ідея Банк» пропагує стратегії управління ліквідністю, які передбачають удосконалення структури активів і пасивів, а також встановлення лімітів на фінансові операції.

Репутаційний ризик є важливою складовою управління ризиками, втрата довіри клієнтів і втрата довіри контрагентів може призвести до значної фінансової шкоди. Щоб зменшити цей ризик, банк прагне покращувати якість обслуговування клієнтів і дотримуватись етичних правил у своїй поведінці.

Ідея Банк є одним із провідних банків в Україні, який активно впроваджує сучасні методи управління ризиками. У рамках своєї діяльності банк застосовує різні інструменти для зниження ризиків.

Основні елементи системи управління ризиками в Ідея Банку:

1. Моніторинг кредитного ризику — регулярний аналіз кредитоспроможності клієнтів, використання автоматизованих систем для оцінки кредитних портфелів.
2. Управління операційним ризиком — впровадження політик внутрішнього контролю та запобігання шахрайству.
3. Хеджування ринкових ризиків — хеджування валютних ризиків і постійний аналіз ринкових умов для корекції стратегії.

Таблиця 2.1

Управління ризиками в Ідея Банку

Тип ризику	Методи управління
Кредитний ризик	Оцінка кредитоспроможності клієнтів, диверсифікація кредитного портфеля
Операційний ризик	Системи внутрішнього контролю, аудит, автоматизовані системи
Ринковий ризик	Хеджування валютних ризиків, аналіз ринкових умов
Комплаєнс-ризик	Постійний моніторинг законодавчих змін і дотримання вимог НБУ

Ризик-менеджмент є необхідною складовою ефективної роботи банків. Завдяки впровадженню комплексних систем управління ризиками, таких як у Ідея Банку, фінансові установи можуть успішно мінімізувати втрати та забезпечити стабільність своєї діяльності.

Для забезпечення ефективного управління ризиками АТ «Ідея Банк» використовує низку сучасних інструментів, серед яких:

1. Стрес-тестування — дозволяє оцінити стійкість банку до різних негативних сценаріїв розвитку ринку та економіки. Банк проводить регулярні стрес-тести для оцінки потенційних втрат у разі кризових ситуацій.

2. Скорингова система — використовується для оцінки кредитоспроможності клієнтів на основі аналізу їхніх фінансових даних. Це дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо кредитування та мінімізувати ризик неповернення кредитів.

3. Моніторинг ризиків — це процес постійного спостереження за показниками, що можуть свідчити про підвищення ризиків. АТ «Ідея Банк» використовує автоматизовані системи для відстеження ризиків у реальному часі.

4. Хеджування — застосовується для захисту від ринкових ризиків, зокрема процентних і валютних. Банк використовує фінансові деривативи для мінімізації впливу несприятливих ринкових змін на свій портфель активів.

2.2. Аналіз економічних показників діяльності АТ «Ідея Банк»

Аналіз економічних показників АТ «Ідея Банк» за 2023 рік є важливою частиною оцінки фінансового стану та результативності діяльності банку. Детальне вивчення фінансових звітів, таких як звіт про фінансовий стан (баланс), звіт про прибутки і збитки, звіт про рух грошових коштів, а також ключові фінансові коефіцієнти, дає змогу зробити висновки щодо стійкості банку, його здатності ефективно управляти ресурсами, прибутковості та ліквідності.

Баланс — це основний документ, що відображає фінансовий стан банку на кінець звітного періоду. У ньому показані активи, пасиви та власний капітал банку. Баланс дає змогу оцінити структуру активів і джерела фінансування банку, що важливо для розуміння його фінансової стійкості.

В процесі написання дипломної роботи, в банківській сфері особливо важливим є аналіз фінансового стану банку. Для цього було проведено

детальний аналіз балансу банку за станом на 31 грудня 2023 року в порівнянні з попереднім роком (2022). Мета цього аналізу — оцінити зміни у фінансовій діяльності банку, виявити ключові ризики та зрозуміти, як банк управляє ліквідністю, кредитними ризиками та власним капіталом.

Активи банку — це один з найважливіших показників його фінансового стану, оскільки вони відображають ресурси, які банк використовує для досягнення своїх цілей, зокрема отримання прибутку.

У 2023 році банк значно збільшив обсяги грошових коштів та їх еквівалентів — з 817,162 тис. грн у 2022 році до 1,443,184 тис. грн у 2023 році (+76.6%). Таке збільшення свідчить про поліпшення ліквідності банку. Цей показник є дуже важливим для банків, оскільки саме від наявності ліквідних активів залежить їх здатність своєчасно виконувати зобов'язання перед клієнтами, інвесторами та іншими контрагентами. Зростання ліквідності банку можна розглядати як позитивний фактор для зниження ризиків ліквідності, але водночас банк має продовжувати контролювати обсяги коштів, щоб уникнути недостатньої ефективності використання ресурсів.

У 2023 році банк також збільшив обсяги виданих кредитів і авансів клієнтам на 957,116 тис. грн (+32.4%) — з 2,959,006 тис. грн у 2022 році до 3,916,122 тис. грн у 2023 році. Зростання кредитного портфеля свідчить про активізацію кредитної діяльності банку, що є основним джерелом доходів для фінансових установ. Проте з цим зростанням також збільшується кредитний ризик, оскільки видача нових кредитів підвищує ймовірність невиконання зобов'язань з боку клієнтів. Для ефективного управління цим ризиком банк може використовувати інструменти контролю за кредитоспроможністю клієнтів, заставне забезпечення та кредитне страхування. Частка кредитів у структурі активів є найбільшою, що вказує на активну роль банку в кредитному забезпеченні економічних суб'єктів (69,2% у 2023 році).

Аналіз активів АТ «Ідея Банк» за 2022 та 2023 роки

Показники	2023 рік (тис. грн)	2022 рік (тис. грн)	Зміна, %
Грошові кошти та їх еквіваленти	1,443,184	817,162	+76.6%
Кредити та аванси клієнтам	3,916,122	2,959,006	+32.4%
Інвестиції в цінні папери	111,565	185,771	-39.9%
Інвестиційна нерухомість	6,950	6,824	+1.8%
Поточні податкові активи	-	7,940	-100%
Відстрочені податкові активи	233,905	159,508	+46.6%
Нематеріальні активи	110,167	99,772	+10.4%
Основні засоби	159,709	151,889	+5.1%
Інші фінансові активи	224,962	157,999	+42.4%
Непоточні активи, класифіковані як утримувані для продажу	24,065	21,641	+11.2%
Загальна сума активів	6,230,649	4,567,532	+36.4%

Розраховано за даними [Річний звіт АТ «Ідея Банк» за 2023 рік]

Що стосується інвестицій у цінні папери, то тут спостерігається зменшення обсягів — з 185,771 тис. грн у 2022 році до 111,565 тис. грн у 2023 році (-39.9%). Це може свідчити про зміну інвестиційної стратегії банку, зокрема про зменшення активності на ринку цінних паперів і переорієнтацію своєї діяльності на кредитування. Зменшення інвестицій може бути частиною стратегії зниження інвестиційних ризиків, які пов'язані зі змінами на фінансових ринках.

Ще одним важливим показником у структурі активів є відстрочені податкові активи, які зросли з 159,508 тис. грн у 2022 році до 233,905 тис. грн у 2023 році (+46.6%). Збільшення цього показника свідчить про можливі податкові переваги в майбутньому, які банк зможе використати для погашення

зобов'язань. Це позитивно впливає на ліквідність та фінансову стабільність банку.

Значне зростання нематеріальних активів (на 10.4%) і основних засобів (на 5.1%) у 2023 році свідчить про продовження інвестицій банку в інфраструктуру та технології. Це важливо для банківського сектору, де розвиток цифрових технологій і автоматизація процесів відіграють важливу роль у підвищенні ефективності та конкурентоспроможності.

Зобов'язання банку відображають боргові зобов'язання перед третіми сторонами, зокрема клієнтами, іншими банками та кредиторами.

Найбільшу частку зобов'язань АТ «Ідея Банк» склали кошти клієнтів. У 2023 році кошти клієнтів зросли на 614,840 тис. грн (+17.1%) і становили 4,206,950 тис. грн порівняно з 3,592,110 тис. грн у 2022 році. Зростання коштів клієнтів свідчить про підвищення довіри клієнтів до банку та розширення депозитної бази. Однак, збільшення обсягів депозитів також створює додатковий тиск на ліквідність банку, оскільки він має забезпечити можливість виплати цих коштів на вимогу клієнтів.

Значне зростання забезпечень у 2023 році на 80.4% свідчить про підвищення кількості операцій, які банк здійснює під забезпеченням. Це може бути пов'язано зі зростанням обсягу виданих кредитів або з підвищенням вимог до забезпечення за зобов'язаннями банку. Забезпечення є важливим елементом управління ризиками, оскільки воно надає гарантії у разі невиконання зобов'язань контрагентами банку.

Таблиця 2.3

Аналіз зобов'язань та власного капіталу банку за 2022 та 2023 роки

Показники	2022 рік (тис.грн)	2023 рік (тис. грн)	Зміна, %
Кошти банків	4,956	4,956	0.0%
Кошти клієнтів	3,592,110	4,206,950	+17.1%
Забезпечення	62,059	111,930	+80.4%
Інші фінансові зобов'язання	83,989	138,524	+64.9%

Продовження табл. 2.3

Інші нефінансові зобов'язання	10,939	12,199	+11.5%
Поточні податкові зобов'язання	-	435,024	-
Загальна сума зобов'язань	3,754,053	4,904,627	+30.7%
Статутний капітал	323,073	323,073	0.0%
Емісійні різниці	196,641	196,641	0.0%
Резерви та інші фонди банку	916,598	266,962	-70.9%
Інші резерви	25,971	25,139	-3.2%
Нерозподілений прибуток (накопичений збиток)	(648,804)	514,207	Позитивне покращення
Загальна сума власного капіталу	813,479	1,326,022	+63.0%
Загальна сума власного капіталу та зобов'язань	4,567,532	6,230,649	+36.4%

Розраховано за даними [Річний звіт АТ «Ідея Банк» за 2023 рік.]

Зростання інших фінансових зобов'язань на 64.9% може вказувати на активізацію операцій банку на фінансових ринках або на збільшення обсягів залучених кредитних ресурсів. Це може створювати додаткові фінансові ризики, пов'язані з волатильністю ринку та змінами в економічній ситуації.

Незначне зростання поточних податкових зобов'язань (+11.5%) свідчить про підвищення фінансових результатів банку, оскільки більший прибуток зазвичай тягне за собою збільшення податків. Це також є свідченням стабільності та зростання банківських операцій у 2023 році.

Власний капітал є показником фінансової стійкості банку, оскільки він відображає ресурси, які залишаються у розпорядженні банку після сплати всіх зобов'язань.

У 2022 році банк мав накопичений збиток у розмірі -648,804 тис. грн, тоді як у 2023 році цей показник змінився на позитивний і становив 514,207 тис. грн. Це свідчить про суттєве покращення фінансових результатів діяльності банку, який зміг перейти від збитковості до прибутковості. Зміна нерозподіленого прибутку є одним із найважливіших показників для інвесторів і клієнтів, оскільки вона свідчить про ефективність управління фінансами банку.

У 2023 році обсяг резервів та інших фондів банку значно зменшився — з 916,598 тис. грн у 2022 році до 266,962 тис. грн у 2023 році (-70.9%). Це може свідчити про використання резервів для покриття збитків або для фінансування інвестицій. Хоча зменшення резервів може бути тривожним сигналом, воно не є критичним, оскільки банк продемонстрував зростання прибутковості.

Процентні доходи (2,301,188 тис. грн у 2023 році проти 2,594,898 тис. грн у 2022 році) знизилися на 11.3%, що свідчить про зниження доходності від кредитування чи інших операцій з використанням ефективного методу нарахування відсотків.

Комісійні доходи зросли на 38.7% (212,897 тис. грн у 2023 році проти 174,590 тис. грн у 2022 році), що може вказувати на збільшення операцій, пов'язаних із комісійними послугами (наприклад, управління активами, посередницькі послуги тощо).

Інші доходи у 2023 році склали лише 700 тис. грн, що значно менше, ніж у 2022 році.

Таблиця 2.4

Аналіз доходів і витрат АТ «Ідея Банк» (тис. грн)

Найменування статті	2023 рік	2022 рік
Процентні доходи, розраховані з використанням методу ефективного відсотка	2,301,188	2,594,898
Комісійні доходи	212,897	174,590
Інші доходи	700	-
Доходи від звичайної діяльності	2,514,085	2,770,188

Продовження табл. 2.4

Процентні витрати	(420,919)	(334,015)
Комісійні витрати	(106,718)	(106,365)
Чистий прибуток від операцій з іноземною валютою	29,106	49,798
Чистий збиток від переоцінки іноземної валюти	(633)	(3,286)
Прибуток від зменшення корисності та створення збитку від зменшення корисності	(401,065)	(2,581,523)
Інші прибутки (збитки)	17,780	16,841
Витрати на виплати працівникам	(451,307)	(351,620)
Амортизаційні витрати	(80,454)	(75,589)
Інші адміністративні та операційні витрати	(218,144)	(184,464)
Прибуток від зменшення корисності та сторнування збитку від зменшення корисності (збиток від зменшення корисності) для нефінансових активів	(1,388)	301
Прибуток (збиток) від операційної діяльності	880,343	(793,734)
Прибуток від припинення визнання фінансових активів, оцінених за амортизованою собівартістю	45,131	-
Прибуток (збиток) до оподаткування	925,474	(793,734)
Витрати на сплату податку на прибуток	(414,164)	144,098
Прибуток/(збиток) за рік	511,310	(649,636)
Усього сукупного доходу/збитку	511,310	(649,636)
Загальна сума базового та розбавленого прибутку (збитку) на акцію	1.58	(2.01)

Процентні витрати зросли на 25.9% (420,919 тис. грн у 2023 році проти 334,015 тис. грн у 2022 році), що може вказувати на зростання вартості залучення коштів.

Комісійні витрати залишились майже на тому ж рівні, що і в 2022 році (106,718 тис. грн проти 106,365 тис. грн), що свідчить про стабільність цих витрат.

Збитки від знецінення активів (401,065 тис. грн) значно скоротилися порівняно з попереднім роком (2,581,523 тис. грн), що є позитивним результатом, можливо, через поліпшення якості активів.

Прибуток до оподаткування у 2023 році становить 925,474 тис. грн, що є значним покращенням порівняно зі збитками 793,734 тис. грн у 2022 році. Це свідчить про позитивну динаміку фінансової діяльності.

Чистий прибуток за рік складає 511,310 тис. грн у 2023 році проти збитку 649,636 тис. грн у 2022 році, що є важливим свідченням успішного управління фінансами.

Збиток на акцію у 2023 році становить 1.58 грн, тоді як у 2022 році він був 2.011 грн. Це говорить про покращення фінансових показників, хоча показник все ще негативний.

Окрім аналізу фінансових звітів, для оцінки ефективності банку важливо розрахувати ключові фінансові коефіцієнти, які дають можливість оцінити прибутковість, ефективність управління активами, капіталом.

Коефіцієнт рентабельності активів (ROA)

$$\text{ROA} = \text{Чистий прибуток} / \text{Усього активів} \times 100\%$$

$$\text{ROA} = 511310,00 / 6230649,00 * 100\% \approx 8,21\%$$

ROA показує, наскільки ефективно банк використовує свої активи для отримання прибутку. Значення 8,21% означає, що на кожну гривню активів банк генерує близько 8 копійок прибутку. Це задовільний показник, який свідчить про ефективність управління активами.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу (ROE):

$$\text{ROE} = \text{Чистий прибуток} / \text{Власний капітал} \times 100\%$$

$$\text{ROE} = 511310,00 / 1326002,00 \times 100\% \approx 38,56\%$$

ROE показує, наскільки ефективно банк використовує власний капітал для отримання прибутку. Значення 38,56% вказує на високий рівень прибутковості власного капіталу, що є позитивним сигналом для акціонерів. Високий ROE свідчить про те, що банк ефективно використовує власні кошти для досягнення фінансових результатів.

Таблиця 2.5

**Оцінка виконання банком АТ «Ідея Банк» пруденційних нормативів
НБУ**

Пруденційний норматив	Нормативне значення НБУ	Фактичний показник Ідея Банку (на 31.12.2023)
Н1 - Регулятивний капітал	Не менше 200 млн грн	1,323 млн грн
Н2 - Достатність регулятивного капіталу	Не менше 10%	13,40%
Н3 - Достатність основного капіталу	Не менше 7%	8,50%
Н7 - Кредитний ризик на одного контрагента	Не більше 25%	24,60%
Н8 - Великі кредитні ризики	Не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	1,3 рази
Н9 - Кредитний ризик за операціями з пов'язаними особами	Не більше 25%	18,70%
Н11 - Інвестування в цінні папери (на кожну установу)	Не більше 15%	13,20%
Н12 - Загальна сума інвестування	Не більше 60%	33,50%
LCR _{вв} - Ліквідність за всіма валютами	Не менше 100%	547,52%
LCR _{ів} - Ліквідність в іноземній валюті	Не менше 100%	168,10%
NSFR - Чисте стабільне фінансування	Не менше 100%	130,48%

У таблиці наведено пруденційні нормативи, встановлені Національним банком України (НБУ), а також фактичні показники виконання цих нормативів АТ «Ідея Банк» станом на 31 грудня 2023 року. Пруденційні нормативи є обов'язковими для всіх банків і покликані забезпечити стійкість банківської системи, захистити вкладників і знизити системні ризики

Регулятивний капітал (Н1): Банк виконує вимогу щодо підтримання мінімального рівня регулятивного капіталу. Фактичний показник (1,323 млн

грн) значно перевищує мінімальну вимогу в 200 млн грн, що вказує на сильну капіталізацію банку.

Достатність капіталу (Н2, Н3): Показники достатності регулятивного капіталу та основного капіталу складають відповідно 13,40% і 8,50%, що перевищує нормативні вимоги НБУ (10% і 7%). Це свідчить про високу здатність банку покривати ризики та зберігати фінансову стабільність.

Кредитний ризик (Н7, Н8, Н9): Показники ризиків банку залишаються в межах встановлених НБУ нормативів. Наприклад, максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (24,60%) є значно нижчим за граничне значення в 25%, а кредитні операції з пов'язаними особами відсутні (18,70%).

Нормативи інвестування (Н11, Н12): Ідея Банк дотримується обмежень щодо інвестування в цінні папери та загальної суми інвестування, що свідчить про зважений підхід до управління інвестиційним портфелем.

Ліквідність (LCR_{вв}, LCR_{ів}): Показники ліквідності банку є значно вищими за мінімальні вимоги, що свідчить про здатність банку вчасно виконувати свої зобов'язання як в національній валюті, так і в іноземній.

Чисте стабільне фінансування (NSFR): Банк забезпечує довгострокову фінансову стійкість, про що свідчить коефіцієнт NSFR, який перевищує мінімальний рівень (130,48%).

Фактичні показники пруденційних нормативів АТ «Ідея Банк» свідчать про те, що банк дотримується всіх вимог НБУ, що гарантує його фінансову стабільність і ефективне управління ризиками. Високі показники ліквідності та капіталізації дозволяють банку залишатися надійним і стійким у фінансовому секторі навіть в умовах нестабільної економічної ситуації.

2.3. Практичні аспекти управління ризиками АТ «Ідея Банк»

Розширюючи практичні аспекти управління ризиками в АТ «Ідея Банк», звернемо увагу на такі основні ризики: кредитний, ліквідності, операційний,

ринковий та ризик безперервності діяльності, зокрема через військові дії. Кожен із цих ризиків має свої особливості та способи управління.

Кредитний ризик у банку є одним з основних, оскільки значна частина активів банку складається з кредитів клієнтам (60% загальних активів). Управління цим ризиком передбачає не лише оцінку кредитоспроможності клієнтів, а й застосування сучасних інструментів моделювання, таких як статистичні моделі, облік історичних та прогнозних даних. Відповідно до МСФЗ 9, банк розраховує очікувані кредитні збитки (Expected Credit Loss, ECL), які враховують ймовірність дефолту та величину збитків у разі дефолту.

Методи розрахунку ECL:

1. **Портфельний підхід** – для кредитів зі схожими характеристиками.
2. **Індивідуальна оцінка** – для кредитів великих клієнтів або проблемних активів.

Таблиця 2.6

Кредити та аванси клієнтам АТ «Ідея Банк»

Найменування статті	31 грудня 2022 року (тис. грн.)	31 грудня 2023 року (тис. грн.)	Відхилення абсолютне, +/-	Темп приросту, %
Кредити корпоративним суб'єктам господарювання	89,738	196,167	106,429	118,60%
Кредити покупцям - фізичним особам	8,464,504	8,277,945	(186,559)	-2,20%
Іпотека	1,854	762	(1,092)	-58,90%
Усього кредитів	8,556,096	8,474,874	(81,222)	-0,95%
Резерв під очікувані кредитні збитки	(5,597,090)	(4,558,752)	1,038,338	-18,55%
Усього кредитів за мінусом резервів	2,959,006	3,916,122	957,116	32,35%

Таблиця 2.6 відображає зміни в загальному обсязі кредитування банку за 2023 та 2022 роки з розподілом на окремі категорії клієнтів та відповідні резерви під кредитні збитки. Ці дані є важливими для аналізу динаміки

кредитного портфеля банку, оцінки якості кредитного портфеля, а також рівня ризику, що бере на себе банк.

Спостерігається зростання кредитів корпоративним суб'єктам господарювання: на 118% порівняно з 2022 роком. Сума кредитів для цього сегменту збільшилася з 89,738 тис. грн у 2022 році до 196,167 тис. грн у 2023 році. Це може свідчити про активізацію банку у сфері кредитування малого та середнього бізнесу або корпоративного сектору.

Незважаючи на невелике зниження, обсяги кредитування фізичних осіб залишаються домінуючими у структурі кредитного портфеля банку, складаючи понад 97% від загального обсягу кредитів. У 2023 році обсяг кредитів фізичним особам склав 8,277,945 тис. грн, що трохи менше ніж 8,464,504 тис. грн у 2022 році.

Спостерігається зменшення обсягів іпотечного кредитування з 1,854 тис. грн у 2022 році до 762 тис. грн у 2023 році. Це може бути наслідком змін у ринку нерухомості або макроекономічних умов, таких як інфляція, зростання відсоткових ставок або зниження попиту на іпотечні кредити.

Незважаючи на збільшення кредитування корпоративного сектору, загальна сума кредитів у 2023 році трохи зменшилася до 8,474,874 тис. грн порівняно з 8,556,096 тис. грн у 2022 році.

У 2023 році банк зменшив резерви під очікувані кредитні збитки з 5,597,090 тис. грн у 2022 році до 4,558,752 тис. грн. Це свідчить про покращення якості кредитного портфеля банку, що може бути пов'язано з покращенням фінансового стану позичальників або змінами в стратегії управління кредитними ризиками.

: Показник Усього кредитів за мінусом резервів демонструє фактичну вартість кредитного портфеля після врахування резервів на покриття збитків, зріс до 3,916,122 тис. грн у 2023 році з 2,959,006 тис. грн у 2022 році. Це позитивна динаміка, що відображає поліпшення фінансової стабільності банку та зниження ризику неповернення кредитів.

Таблиця 2.7

Структура кредитів за видами економічної діяльності

Найменування статті	31 грудня 2023 року (тис. грн.)	%	31 грудня 2022 року (тис. грн.)	%
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	89,517	1,06%	40,146	0,30%
Переробна промисловість	14,804	0,17%	8,763	0,06%
Фізичні особи	8,278,707	97,69%	8,466,359	99,36%
Інші	91,846	1,08%	40,828	0,28%

Ця таблиця надає детальну інформацію щодо розподілу кредитів за різними секторами економіки, що є важливим для аналізу стратегії кредитування банку та оцінки його орієнтації на різні категорії клієнтів.

Найбільшу частку кредитного портфеля банку займають кредити фізичним особам, що у 2023 році становить 97,69% від загальної суми кредитів. Незважаючи на невелике зниження порівняно з 2022 роком (99,36%), фізичні особи залишаються основним клієнтом банку. Це свідчить про орієнтацію банку на роздрібний ринок, що може бути результатом попиту на споживчі кредити або розвитком програм кредитування для населення.

У секторі Торгівля, ремонт автомобілів та предметів особистого вжитку спостерігається значне зростання обсягів кредитування у 2023 році до 89,517 тис. грн (1,06%) порівняно з 40,146 тис. грн у 2022 році (0,30%). Це може бути ознакою відновлення економічної активності у сфері торгівлі та послуг після складного періоду, що пов'язано з макроекономічними змінами або покращенням ринкової ситуації.

Незначна частка кредитного портфеля (0,17% у 2023 році) у переробну промисловість свідчить про обмежену активність банку у сфері кредитування

виробничих підприємств. Проте обсяги кредитування зросли до 14,804 тис. грн у 2023 році порівняно з 8,763 тис. грн у 2022 році.

Кредити для інших секторів також зросли до 91,846 тис. грн у 2023 році (1,08%) порівняно з 40,828 тис. грн у 2022 році (0,28%), що свідчить про поступове розширення кредитного портфеля в інших сферах діяльності.

Загалом, банк продовжує залишатися орієнтованим на кредитування фізичних осіб, що становить переважну більшість його кредитного портфеля. Проте у 2023 році спостерігається збільшення кредитування у таких секторах, як торгівля та інші послуги, що може свідчити про поступове розширення діяльності банку на інші ринки. Важливо відзначити, що це може бути частиною стратегії диверсифікації, спрямованої на зниження ризиків, пов'язаних із концентрацією кредитного портфеля в одній категорії клієнтів.

Таблиця 2.8

Аналіз кредитної якості кредитів та заборгованості клієнтів (2023)

(тис. грн)

Назва статті	12-місячні очікувані кредитні збитки	Очікувані кредитні збитки за весь строк дії	Придбані або створені знецінені активи	Всього
Усього валова балансова вартість кредитів та заборгованості клієнтів, які обліковуються за амортизованою собівартістю	494	268	-	762
Мінімальний кредитний ризик	494	-	-	494
Низький кредитний ризик	-	-	-	-
Середній кредитний ризик	-	-	-	-
Високий кредитний ризик	-	-	-	-
Дефолтні активи	-	-	-	-

Продовження табл. 2.8

Резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, які обліковуються за амортизованою собівартістю	(2)	(268)	-	(270)
Усього кредитів та заборгованості клієнтів, які обліковуються за амортизованою собівартістю	492	-	-	492

Таблиця 2.8 представляє аналіз кредитної якості позик і заборгованості клієнтів, що враховуються за амортизованою собівартістю на кінець 2023 року. Основні показники включають валову балансову вартість кредитів, кредитний ризик за категоріями та резерви під знецінення.

Усього валова балансова вартість кредитів та заборгованості клієнтів, які обліковуються за амортизованою собівартістю: Загальна сума валової балансової вартості кредитів складає 762 тис. грн, де 494 тис. грн — це 12-місячні очікувані кредитні збитки, а 268 тис. грн — очікувані збитки за весь строк дії кредиту.

Мінімальний кредитний ризик: До цієї категорії входять кредити з мінімальним ризиком, загальна сума яких становить 494 тис. грн.

Резерви, які створені для покриття знецінення та заборгованості клієнтів, складають -270 тис. грн, зокрема 2 тис. грн — це резерви під 12-місячні збитки, а 268 тис. грн — за весь строк дії.

Усього кредити та заборгованості клієнтів, які обліковуються за амортизованою собівартістю після врахування резервів складають 492 тис. грн.

У таблиці 2.9 наведені дані щодо структури кредитів за видами забезпечення станом на кінець 2023 року. Ця інформація є важливою для розуміння структури кредитного портфеля банку та потенційних ризиків, пов'язаних з різними категоріями кредитів. Враховуючи специфіку кредитних операцій, кредитний портфель розподілено на три основні групи за типами клієнтів та видами забезпечення: кредити, надані корпоративним суб'єктам

господарювання, іпотечні кредити фізичних осіб та кредити, надані покупцям-фізичним особам.

Таблиця 2.9

Інформація про кредити в розрізі видів забезпечення (2023)

(тис. грн)

Найменування статті	Кредити, надані корпоративним суб'єктам господарювання	Іпотечні кредити фізичних осіб	Кредити, надані покупцям - фізичним особам	Усього
Незабезпечені кредити	196,167	-	8,252,696	8,448,863
Кредити, забезпечені грошовими коштами	762	-	11,730	12,492
Кредити, забезпечені нерухомим майном	762	-	11,554	12,316
У т.ч. житлового призначення	-	-	13,519	13,519
Усього кредитів та заборгованості клієнтів (до очікуваних кредитних збитків)	196,167	762	8,277,945	8,474,874

Незабезпечені кредити, тобто ті, що не мають матеріальної застави, складають значну частину кредитного портфеля банку. Загальна сума таких кредитів становить 8,448,863 тис. грн, що відображає високий рівень довіри банку до клієнтів або, можливо, високу конкурентність у кредитуванні без забезпечення. Більша частина цих кредитів була надана фізичним особам — 8,252,696 тис. грн, тоді як кредити, надані корпоративним суб'єктам господарювання, склали 196,167 тис. грн. Цей дисбаланс свідчить про орієнтацію банку на споживче кредитування фізичних осіб, яке, ймовірно, супроводжується вищими процентними ставками, проте також несе більше ризиків, оскільки відсутність забезпечення підвищує ймовірність невиконання зобов'язань.

Кредити, забезпечені грошовими коштами, складають порівняно невелику частину кредитного портфеля — 12,492 тис. грн. Ця сума є досить низькою в порівнянні з незабезпеченими кредитами. Такий вид забезпечення свідчить про бажання клієнтів або корпоративних суб'єктів надати ліквідне забезпечення для зниження ризиків. У цій категорії кредити фізичним особам склали 11,730 тис. грн, тоді як корпоративним суб'єктам було надано лише 762 тис. грн. Це може свідчити про те, що фізичні особи частіше звертаються до банку з наданням грошових коштів як застави, що зменшує кредитний ризик для банку.

Кредити, забезпечені нерухомим майном, є наступною важливою категорією кредитного портфеля, яка загалом складає 12,316 тис. грн. Це свідчить про те, що банк активно використовує нерухомість як засіб зниження кредитного ризику. Із загальної суми 11,554 тис. грн припадає на кредити фізичним особам, що свідчить про високий попит на іпотечне кредитування серед фізичних осіб. Корпоративним клієнтам було надано 762 тис. грн у вигляді кредитів, забезпечених нерухомим майном. Варто зазначити, що частка житлового призначення серед цих кредитів є досить значною — 13,519 тис. грн. Це може свідчити про активність банку у сфері іпотечного кредитування, яка є важливою складовою розвитку економіки в цілому.

Усього кредити та заборгованість клієнтів, за видами забезпечення, станом на 31 грудня 2023 року, складають 8,474,874 тис. грн. Основну частину цього портфеля складають незабезпечені кредити, що є типовою рисою для сучасного банківського ринку, де основним драйвером кредитування є попит на споживчі кредити без застави. Водночас, банк має збалансований підхід до управління ризиками, надаючи кредити, забезпечені як грошовими коштами, так і нерухомістю, що значно підвищує стійкість кредитного портфеля до можливих кризових явищ на ринку.

Таблиця 2.10

Вплив вартості застави на якість кредиту станом на 31 грудня 2023 року (тис.грн)

Назва статті	Балансова вартість кредитів	Очікувані грошові потоки від реалізації заставленого забезпечення	Вплив
Кредити корпоративним суб'єктам господарювання	196,167	-	196,167
Кредити, надані фізичним особам	8,277,945	20,165	8,257,780
Іпотечні кредити фізичних осіб	762	477	285
Усього кредитів	8,474,874	20,642	8,454,232

Таблиця 2.10 ілюструє залежність якості кредитного портфеля банку від вартості застави, яка виступає засобом забезпечення виконання зобов'язань позичальниками. Структура даних поділена на кілька категорій, що дозволяє оцінити вплив вартості застави на різні види кредитів, зокрема надані корпоративним суб'єктам господарювання, фізичним особам, а також окремо на іпотечні кредити фізичних осіб. Це дає змогу оцінити стійкість банку в контексті забезпечення кредитів.

Для кредитів, виданих корпоративним клієнтам, балансова вартість кредитів становить 196,167 тис. грн. Ця сума повністю відповідає їх впливу на кредитний портфель, що свідчить про відсутність заставленого забезпечення або мінімальну його значущість для корпоративних клієнтів. Це означає, що банк у цьому сегменті надає перевагу іншим методам оцінки кредитоспроможності клієнтів, таким як аналіз фінансового стану та кредитної історії, а не тільки заставному майну.

Кредити, видані фізичним особам, мають загальну балансову вартість 8,277,945 тис. грн. Очікувані грошові потоки від реалізації заставленого майна складають 20,165 тис. грн, що, в свою чергу, знижує вплив цих кредитів до 8,257,780 тис. грн. Це свідчить про те, що для кредитів фізичних осіб застава

відіграє певну, але не основну роль у зменшенні кредитного ризику. Таким чином, можна припустити, що банк також покладається на інші фактори, такі як платоспроможність та дохід клієнтів.

Особливо цікаво розглянути іпотечні кредити, де балансова вартість становить 762 тис. грн, але очікувані грошові потоки від реалізації заставленого забезпечення (нерухомості) складають лише 477 тис. грн. Вплив цих кредитів на загальний портфель — 285 тис. грн. Це демонструє, що навіть у випадку іпотечних кредитів, де застава зазвичай відіграє ключову роль, ринкова вартість забезпечення може бути меншою за суму кредиту, що збільшує ризик для банку у випадку дефолту позичальника.

Загальна балансова вартість всіх кредитів становить 8,474,874 тис. грн. Очікувані грошові потоки від реалізації застави — 20,642 тис. грн, що знижує вплив кредитного портфеля до 8,454,232 тис. грн. Це свідчить про те, що хоча застава може забезпечити часткове покриття ризиків, вона не є основним інструментом управління кредитними ризиками для банку.

Видами ринкових ризиків, які притаманні діяльності Банку, є:

- валютний ризик.

Валютний ризик - наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу Банку, який виникає через несприятливі коливання курсів валют і цін на банківські метали за наявної відкритої, незабезпеченої валютної позиції.

Фактори, які зумовлюють валютний ризик:

- відкриті валютні позиції (невідповідністю активів і пасивів Банку, виражених в іноземній валюті);

- ризик транзакцій, тобто зміна курсу між днем укладання угоди та днем платежу (курсовий ризик).

Метою політики Банку в сфері управління валютним ризиком є обмеження ризику понесення втрат від відкритої, не забезпеченої валютної позиції внаслідок невігідної зміни валютних курсів. В управлінні валютним ризиком Банк керується максимізацією доходів від обмінних операцій

у рамках акцептованого рівня ризику відкритих валютних позицій.

В процесі управління валютним ризиком Банк застосовує наступні методи:

- визначення відкритої валютної позиції в розрізі окремих валют і банківських металів; - нормативний метод;
- оцінка вартості під ризиком VaR (value-at-risk);
- стрес-тестування валютного ризику.

Політика Банку в сфері управління валютним ризиком зводиться до управління валютними позиціями Банку через:

- структурування валютного балансу Банку;
- встановлення лімітів відкритих валютних позицій;
- використання флуктуації курсів валют з метою генерування додаткових доходів.

У поданій нижче таблиці 2.11 наведено оцінку валютного ризику Банку станом на звітну дату.

Таблиця 2.11

Аналіз валютного ризику

Найменування статті	31 грудня 2023			31 грудня 2022		
	Монетарні активи	Монетарні зобов'язання	Чиста позиція	Монетарні активи	Монетарні зобов'язання	Чиста позиція
Долари США	231,570	240,437	(8,867)	261,848	262,472	(624)
Євро	93,363	93,173	190	101,536	102,064	(528)
Фунти стерлінгів	81	-	81	107	-	107
Інші	15,747	14,123	1,624	13,303	13,135	169
Усього	340,761	347,733	(6,972)	376,795	377,671	(876)

Процентний ризик банку виникає через вплив змін процентних ставок на фінансові інструменти банку. Зміни ставок можуть вплинути як на чистий процентний дохід, так і на вартість активів, зобов'язань та позабалансових інструментів банку. Основними джерелами цього ризику є розбіжність

термінів погашення активів і пасивів, а також відмінності в зміні процентних ставок для активів і пасивів однакового строку погашення.

Банк управляє цим ризиком через такі інструменти:

- Геп-аналіз – аналіз часової структури активів і зобов'язань для виявлення дисбалансів.
- Метод НІІ (Net Interest Income) – оцінка чутливості процентного доходу до змін ставок.
- Метод EVE (Economic Value of Equity) – оцінка впливу змін ставок на економічну вартість капіталу.
- Стрес-тестування – оцінка впливу негативних змін ринкових умов.
- Контроль лімітів – встановлення та моніторинг допустимого рівня ризику.
- Моніторинг ринкових ставок – регулярний аналіз і контроль за динамікою ставок на ринку.

Мета управління процентним ризиком – збереження прибутковості та стійкості капіталу банку в умовах змін процентних ставок.

Ризик ліквідності. Ліквідність банку визначає його здатність виконувати свої зобов'язання вчасно та в повному обсязі. Основним джерелом ризику ліквідності є можливість несвоєчасного погашення зобов'язань через недоступність коштів або недостатність джерел фінансування.

Управління ризиком ліквідності включає такі методи:

- Нормативний метод – контроль за виконанням нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України. Зокрема, використовується коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR) та коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR).
- Аналіз грошових потоків (cash-flow) – прогнозування руху грошових коштів для оцінки можливого дефіциту ліквідності.
- Аналіз геп-розривів – управління дисбалансами у строках погашення активів і зобов'язань.

- Прогнозування ліквідної позиції – складання платіжного календаря для контролю майбутніх грошових потоків.
- Створення резерву ліквідності – підтримання достатнього обсягу ліквідних активів для покриття можливих касових розривів.
- Стрес-тестування ліквідності – оцінка стійкості банку до кризових умов через симуляцію різних сценаріїв.

Мета управління ризиком ліквідності – забезпечити здатність банку виконувати свої зобов'язання в умовах як нормальних, так і кризових ситуацій.

Таблиця 2.12

Аналіз активів та зобов'язань за строками погашення на основі контрактних строків погашення станом на 31 грудня 2023 року

Найменування статті	На вимогу та менше 1 міс.	Від 1 до 12 міс.	Від 12 міс. до 5 років	Понад 5 років	Усього
Активи					
Грошові кошти та їх еквіваленти	1,242,879	200,305	-	-	1,443,184
Кредити та аванси клієнтам	282,054	2,292,701	1,299,031	42,336	3,916,122
Інвестиційні цінні папери	53	111,512	-	-	111,565
Інвестиційна нерухомість	-	-	6,950	-	6,950
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	10	-	-	-	10
Відстрочений податковий актив	-	-	233,905	-	233,905
Основні засоби	-	8,690	151,019	-	159,709
Нематеріальні активи	-	-	110,167	-	110,167
Інші фінансові активи	224,962	-	-	-	224,962
Інші активи	19,847	2,670	1,538	-	24,055

Продовження табл. 2.12

Необоротні активи, утримувані для продажу	-	20	-	-	20
Усього активів	1,769,805	2,607,208	1,550,114	303,522	6,230,649
Зобо'язання					
Кошти клієнтів	1,691,873	2,059,279	455,734	64	4,206,950
Кошти фізичних осіб	880,889	1,815,100	455,734	64	3,151,787
Кошти юридичних осіб	810,984	244,179	-	-	1,055,163
Забезпечення винагород працівникам	-	100,604	-	-	100,604
Інші забезпечення	11,326	-	-	-	11,326
Кредиторська заборгованість за лізингом (орендою)	2,700	20,512	15,123	-	38,335
Кредиторська заборгованість з податку на прибуток	-	435,024	-	-	435,024
Інші фінансові зобов'язання	100,189	-	-	-	100,189
Інші нефінансові зобов'язання	11,663	474	62	-	12,199
Усього зобов'язань	1,817,751	2,615,893	470,919	64	4,904,627
Чистий надлишок (розрив) ліквідності на 31 грудня 2023 року	(47,946)	(8,685)	1,079,195	303,458	1,326,022
Сумарний надлишок ліквідності на 31 грудня 2023 року	(47,946)	(56,631)	1,022,564	-	1,326,022

Зв'язок або розбіжність між датами погашення активів і зобов'язань має вирішальне значення для керівництва. Умови активів і зобов'язань, а також здатність замінити процентні зобов'язання після їх запланованої дати погашення мають важливе значення для визначення ліквідності Банку, що, у свою чергу, впливає на реакцію на зміни процентної ставки та валюти. валютний курс.

Комплаєнс-ризик — це потенційна втрата грошей через незаконну діяльність, внутрішні правила чи стандарти поведінки на ринку. Для управління ризиками щодо комплаєнсу в банку створено спеціалізовану службу, яка підпорядкована правлінню банку.

Основними інструментами управління ризиками є:

- Кодекс поведінки та етики - дотримання корпоративних етичних стандартів.
- Запобігання конфлікту інтересів – мінімізація супутніх ризиків конфлікту.
- Програма запобігання корупції - Постійне навчання працівників з метою запобігання корупції та шахрайству.

Метою управління комплаєнс-ризиком є мінімізація шкоди від недотримання регуляторних вимог та збереження репутації банку.

Операційний ризик спричинений внутрішніми проблемами, помилками персоналу або зовнішніми факторами. Основні підходи до боротьби з цим ризиком:

- База даних подій операційного ризику включає всі випадки операційного збою та аналіз накопиченої інформації.
- (KRI) - Моніторинг істотних показників операційного ризику (KRI) - Постійний нагляд за внутрішніми процесами.
- Самооцінка операційного ризику (Risk Self Assessments) - оцінка ризику на основі внутрішньої інформації.
- Стрес-тестування та аналіз сценаріїв – моделювання потенційних небезпек у різних ситуаціях.
- Управління операційним ризиком знижує ймовірність збитків і підвищує стійкість банку в небезпечних ситуаціях.

Ціновий ризик зумовлений впливом ринкових умов і нерішучістю ринку. Банк використовує цей ризик, щоб максимізувати стратегію, яку він використовує для встановлення ціни речей і підвищення конкурентоспроможності. Основною метою управління ціновим ризиком є

збереження доходів банку та запобігання збиткам у зв'язку зі зміною цін на ринку.

Стійкість і життєздатність банку була підтверджена війною, однак це не вплинуло негативно на стратегічні завдання банку. Стратегія розвитку банку на найближчі кілька років спрямована на збереження ефективності роботи, збільшення капіталу та забезпечення безпроблемної роботи банку. Основна мета – залишатися відповідальним за роздрібну частину українського банківського ринку.

Основними завданнями є підтримання поточної ефективної бізнес-моделі, збільшення капіталу та активів, виконання нормативних вимог, управління ризиком, пов'язаним із проблемною заборгованістю, а також розвиток дистанційних сервісів і мобільного додатку O. Bank.

Серед труднощів для банку в цей час – зростання конкуренції в банківській галузі, нові правила регулювання та зміни в структурі капіталу, а також наслідки конфлікту. Незважаючи на це, у 2024 році банк має намір досягти таких показників: обсяг кредитів понад 3,4 млрд грн, ROE не менше 26,4%, співвідношення витрат і доходів не більше 43,7%.

Особлива увага приділяється забезпеченню безпеки співробітників і клієнтів, а також наданню клієнтам надійного сервісу з використанням сучасних технологій. Банк продовжить нарощувати додаток O.Bank для мобільних пристроїв, який стане потужним каналом продажів, який надасть клієнтам миттєвий і простий доступ до банківських послуг.

2.4. Оцінка ризиків банківської системи в сучасних умовах

Оцінка небезпек банківської системи в сучасний час має вирішальне значення для забезпечення фінансової стабільності країни. Стан банківської системи України передусім ґрунтується на політичних, економічних та соціальних факторах, які впливають на функціонування фінансових установ. У цьому розділі розглядаються першочергові загрози банківській системі України

на основі останньої інформації Національного банку України (НБУ) щодо фінансової стабільності, зокрема за грудень 2023 року та червень 2024 року.

В умовах військового конфлікту в Україні банківська система стикається зі значними труднощами, які потребують негайного реагування з боку фінансових установ та уряду – Національного банку України (НБУ). Посилення економічної невизначеності, занепад інфраструктури, висока інфляція та дефіцит бюджету – це лише деякі зовнішні та внутрішні небезпеки для банківського сектора.

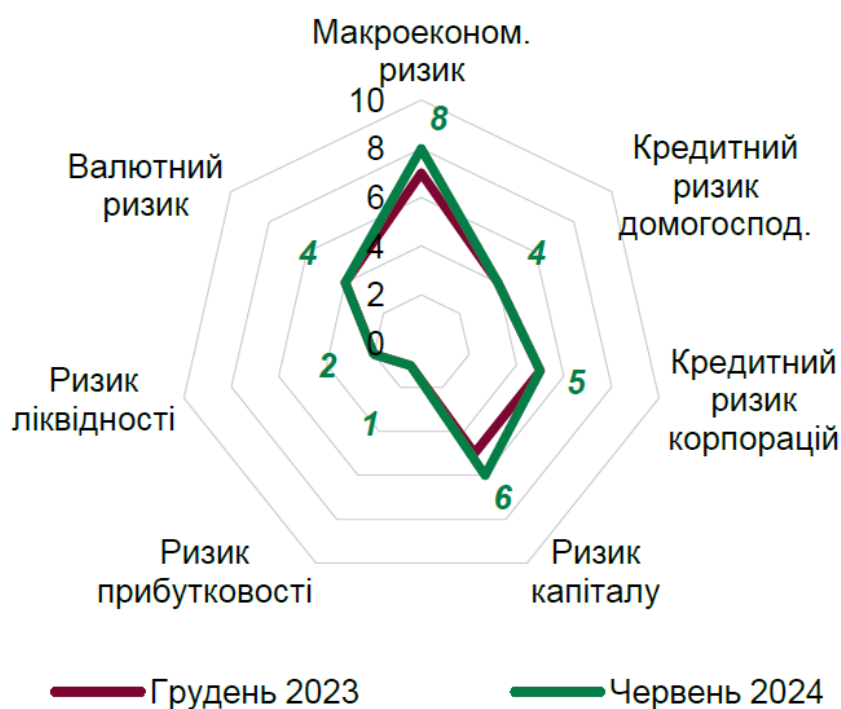

Рис. 2.1. Ризики банків в Україні

Джерело: оцінка НБУ.

НБУ класифікує ризики як низькі або високі, де 10 є найвищим, а 1 – найнижчим. Оцінка відображає очікуваний стан небезпек на наступні 12 місяців. Макроекономічний ризик пов'язаний з фіскальними та економічними небезпеками, кредитний ризик пов'язаний з потенційною втратою непрацюючих кредитів, капітальний ризик пов'язаний з відсутністю

достатнього капіталу, ризик прибутковості пов'язаний з потенційною втратою доходу, а ризик ліквідності пов'язаний з ризиком ліквідності. пов'язані з неможливістю вчасно повернути кредити.

Звіт про фінансову стабільність НБУ за червень 2024 року свідчить про те, що банківська система продовжує мати високий ступінь ризику через невизначеність економічної ситуації та масштабний вплив війни. Найбільшу небезпеку становлять ризик ліквідності, кредитний ризик, ризик прибутковості та ризик капіталу, кожен з яких потребує особливої уваги для забезпечення стабільності системи.

Ліквідність банківської системи України пояснюється значними запасами ліквідних активів, що дозволяє банкам продовжувати фінансову підтримку своєї діяльності у разі економічних труднощів. Зокрема, показник LCR (Liquidity Coverage Ratio), який є відношенням ліквідних активів до зобов'язань банків, перевищує мінімальну вимогу регулятора більш ніж у три рази та майже вдвічі перевищує необхідний стандарт.

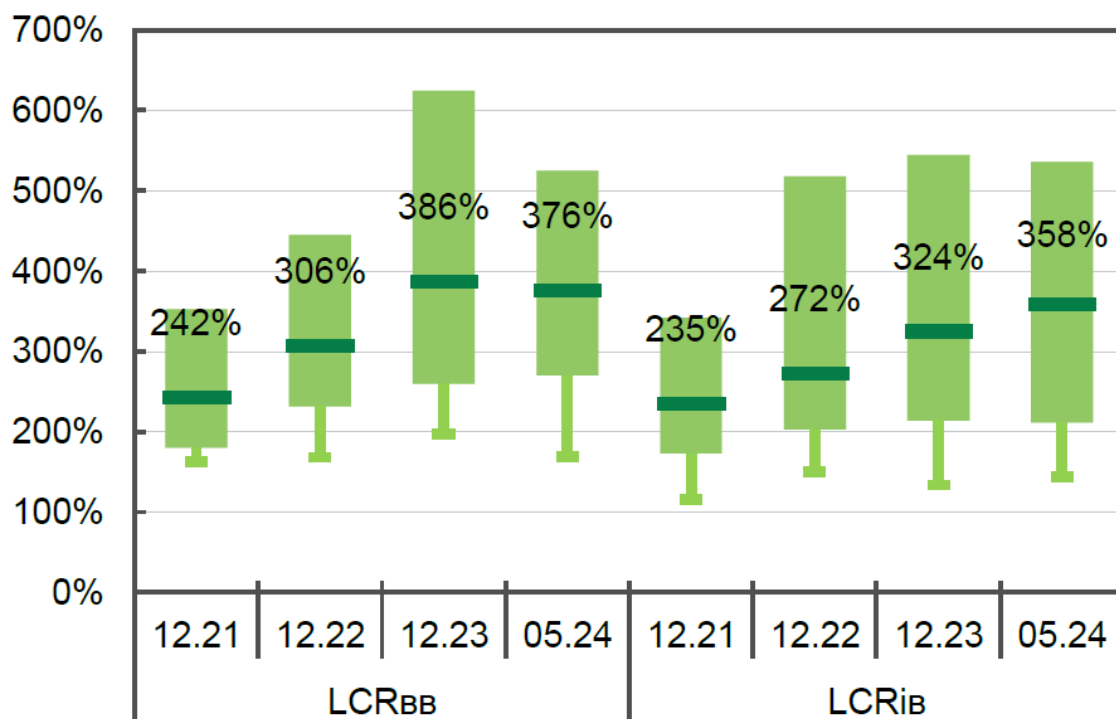

Рис. 2.2. Коефіцієнти покриття ліквідністю в банках України

Джерело: НБУ

Грані прямокутника – перший та третій квартилі розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Нижні лінії поза прямокутником – мінімум. Нормативне значення 100%.

Однак ризик ліквідності збільшується через залежність країни від державної допомоги. Значну частину ліквідних активів банку складають державні облігації (ОВДП), що обумовлює залежність банків від стабільності фінансів держави. Будь-які зміни у фінансуванні бюджету можуть суттєво вплинути на здатність банків забезпечити достатній обсяг ліквідності, що підвищує ризик фінансування.

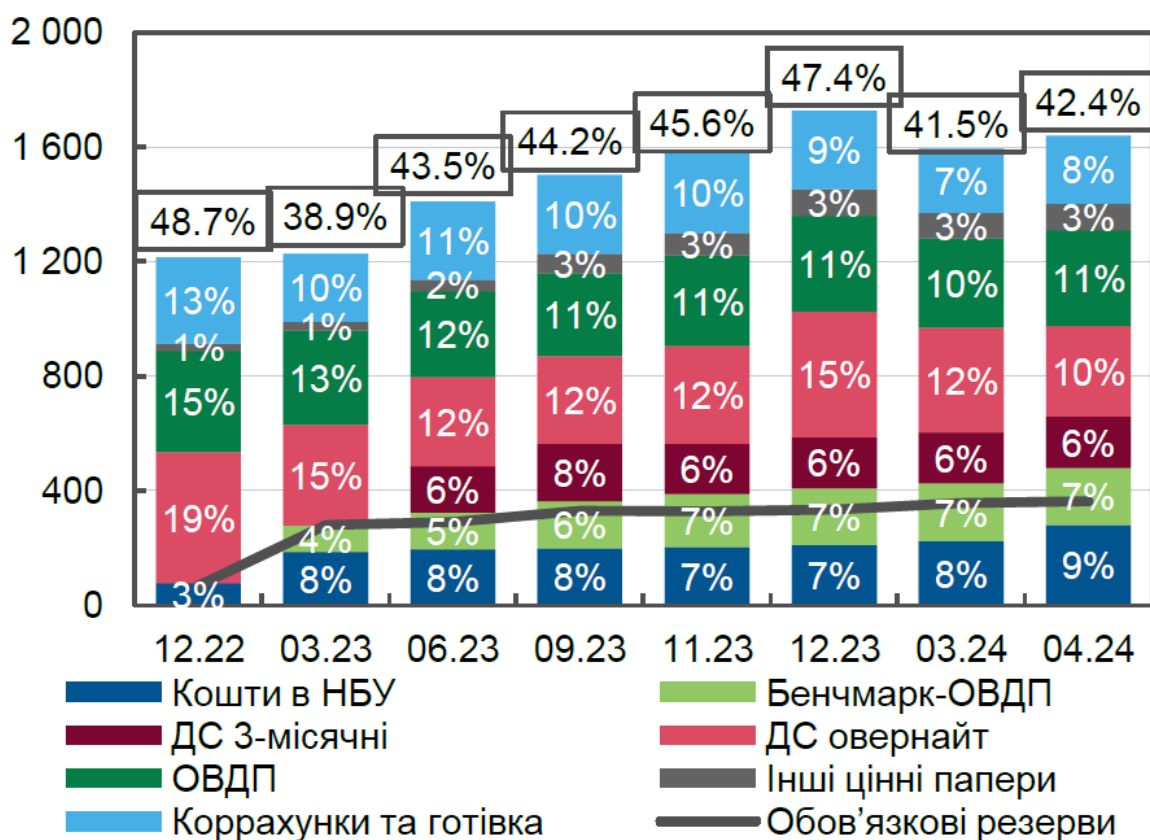

Рис. 2.3. Високоліквідні активи в усіх валютах, еквівалент млрд грн, та їхня частка в чистих активах у %

Кредитний ризик є однією з найбільш серйозних небезпек для банківської системи, особливо це актуально під час війни. Війна суттєво впливає на діяльність бізнесу, зменшує попит на кредити, зменшує

спроможність бізнесу своєчасно повертати кредити банкам. У період економічної нестабільності та невизначеності банки змушені ретельно оцінювати ризики неповернення кредитів, що зменшує обсяги кредитування бізнесу.

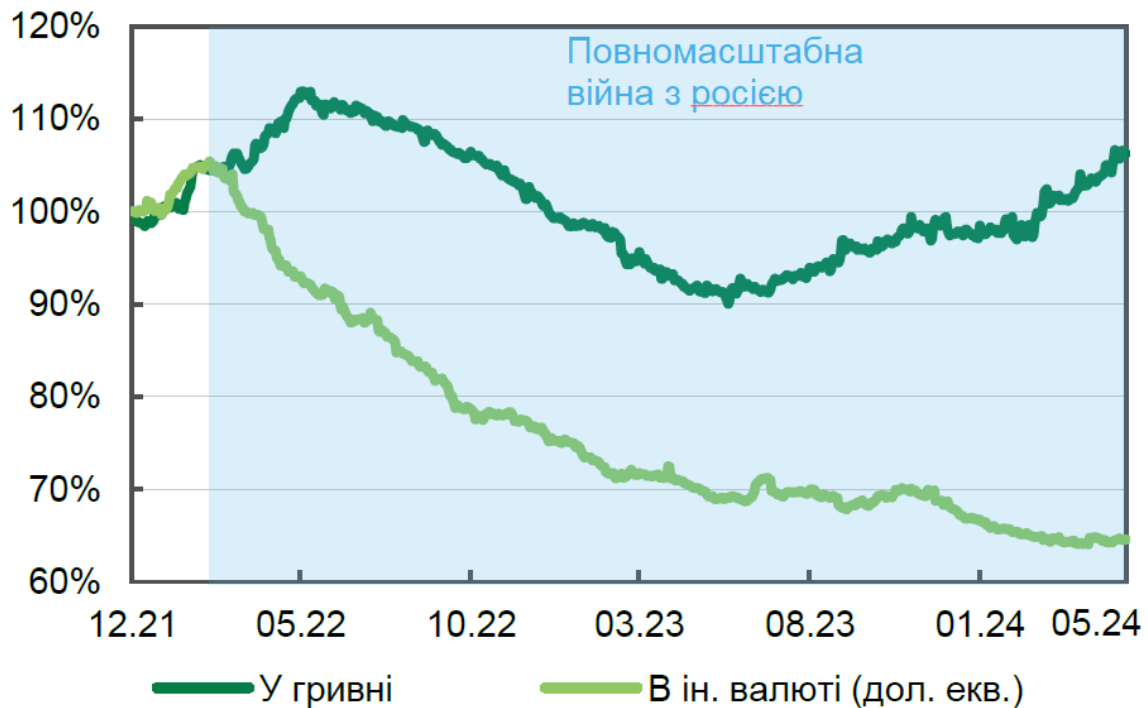
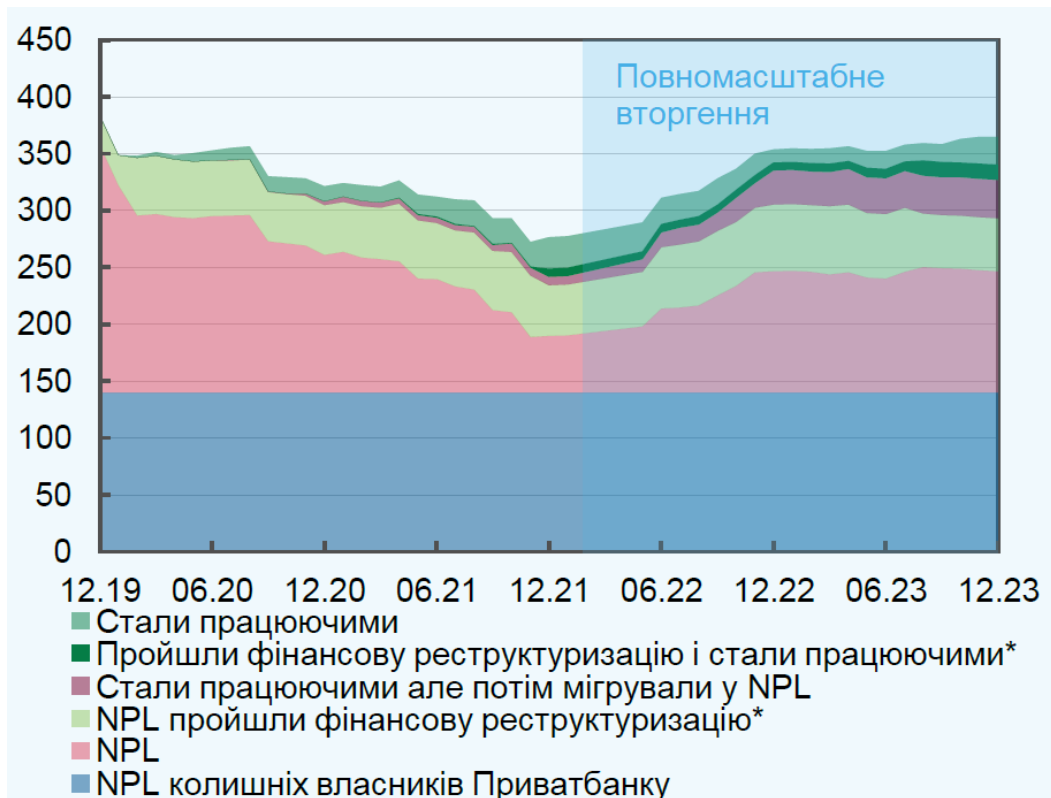

Рис. 2.4. Чисті кредити бізнесу, грудень 2021 = 100%

Джерело: НБУ

У звіті НБУ зазначено, що хоча банки продовжують нарощувати свої кредити, особливо в секторі малого та середнього бізнесу, темпи цього зростання все ще вважаються помірними. Небезпека війни та енергетична криза сприяють підвищенню ризику підприємницької діяльності, що негативно впливає на динаміку кредитного ринку. Проте суттєвим позитивним моментом є покращення якості кредитного портфеля банків – кількість непрацюючих кредитів (NPL) зменшується внаслідок активної участі банків у реструктуризації боргу та застосування державних програм, спрямованих на підтримку бізнесу.

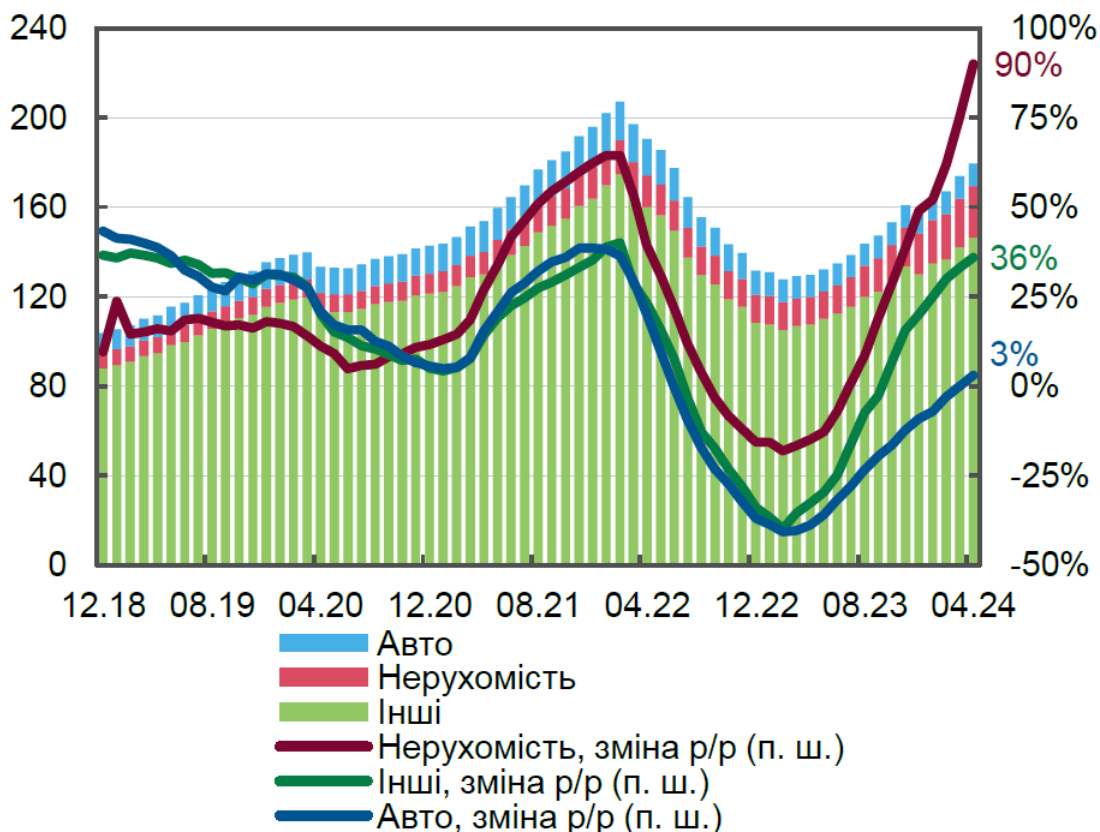

За кредитами більше 2 млн грн, за курсом на 1 січня 2024 року.

Рис. 2.5. Портфель корпоративних NPL, млрд грн

Джерело: розрахунки НБУ.

Протягом останнього року роздрібний кредитний портфель суттєво відновився. Основною причиною такого зростання є споживчий попит, який включає як великі покупки, так і менші. Державна програма сприяла збільшенню іпотечних кредитів за минулий рік майже на 20%. Стандартизовані іпотечні кредити з державною допомогою є менш поширеними, ніж до війни, це пов'язано насамперед з тим, що кредити є субсидованими. Незаставні кредити, швидше за все, збільшаться в обсязі, оскільки процес кредитування є більш активним щодо нових клієнтів. Якість роздрібного портфеля зростає повільно, але банки все ще мають певний консерватизм і зберігають достатні резерви.

Джерело: НБУ

Рис. 2.6. Обсяг чистих гривневих кредитів фізичним особам, млрд грн

Якість портфельів підвищується, але банки все ще зберігають пропорційну суму резерву.

Якість портфеля продовжує зростати. Рух кредитів на третій етап за МСФЗ 9 скоротився, і вже наблизився до довоєнного рівня. Ступінь покриття ризику для портфеля, як визначено Положенням № 351, 5%. Відсоток непрацюючих кредитів у роздрібному секторі знижується невеликими темпами за рахунок нарощування нового портфеля, списання та продажу непрацюючих кредитів.

І навпаки, фінансові установи мають тенденцію бути консервативними щодо якості роздрібного портфеля. Параметри очікуваних збитків для майбутніх позик у МСФЗ 9 лише незначно зросли на початку 2024 року. Співвідношення фінансового резерву до загального боргу зараз вдвічі більше, ніж до вторгнення, це вказує на обсяг покриття, яке забезпечують розумні

фінансові резерви. Банки матимуть резерви для оплати кредитного ризику нового «військового» портфеля, з часом ризик зростатиме. Імовірність випадкового визнання кредитного ризику за несприятливих умов залишається значною.

Ризик прибутковості. Рентабельність є одним із найважливіших показників фінансової спроможності банківської галузі. У контексті економічної реконструкції після закінчення війни та постійних економічних змін, які є макроекономічними, банкам доводиться виконувати багато важкої роботи, щоб підтримувати високий рівень прибутковості. Основними факторами, які беруть участь у цьому аспекті, є процентна маржа, прибутковість активів, комісійний дохід та операційні витрати.

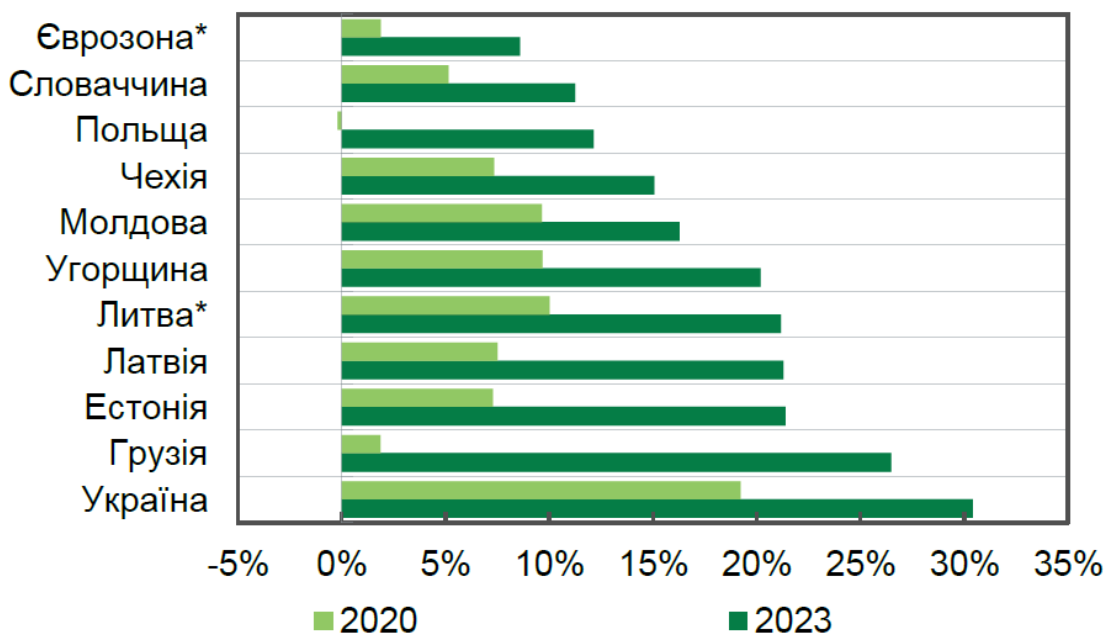
Чиста процентна маржа. Одним із основних чинників прибутковості банків є чиста процентна маржа, яка залишається високою, незважаючи на зниження процентної ставки. У 2023 році українські банки мали рентабельність понад 7%, що вкрай важливо для збереження стабільності. Це стало можливим завдяки високій ліквідності фінансових систем після пандемії та збільшенню відсоткової ставки для боротьби з інфляцією, що сприяло збільшенню процентної маржі світових банків, у тому числі українського фінансового сектора.

Зниження рентабельності активів. Зниження ринкової ставки за ОВД НБУ та кредитами для нових підприємств призвело до незначного зниження прибутковості банківських активів, однак цей ефект все ще був присутній. Важливо, що банки збільшують інвестиції в довгострокові активи, такі як ОВДП, що дозволяє їм підтримувати високу дохідність. Важливо також відзначити, що деякі банки все ще кредитують корпоративний сектор, що позитивно впливає на їхні фінансові результати.

Чистий дохід від комісій все ще низький через кілька причин. Зокрема, зниження тарифів на платіжні картки та обсягів міжнародних операцій зменшує частку цього доходу в загальних доходах банків. У 2023 році загальний дохід від чистих комісій зросте лише на 6,4% протягом року, що є дещо скромним темпом

зростання. Це свідчить про зниження швидкості його ролі в структурі доходів банків, яка нині базується переважно на процентних доходах.

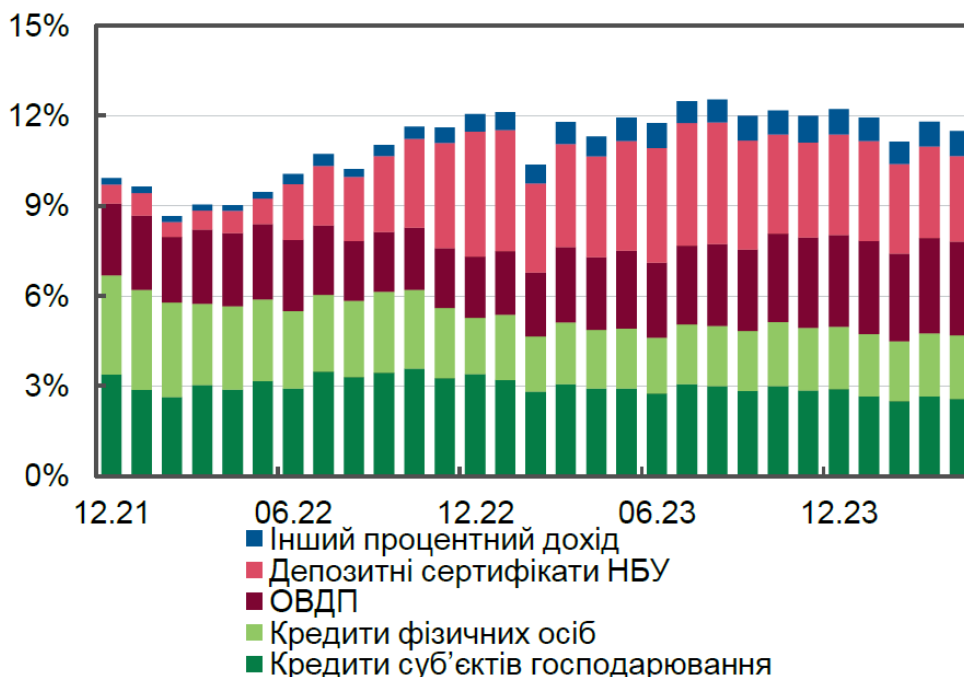
Життєздатність банківських установ в першу чергу залежить від макроекономічного клімату та відсоткової ставки на ринку. Оскільки ставки та прибутковість безризикових активів, таких як ОВДП, знижуються, банкам може бути важко підтримувати стабільний прибуток. У НБУ визнають, що зниження процентних ставок призводить до зниження прибутковості активів банків, але цьому протидіє зміщення складу активів у бік більш прибуткових інструментів, таких як довгострокові облігації з державою.

Джерело: МВФ, ЄЦБ.

Рис. 2.7. Рентабельність капіталу банків

Порівняно з іншими країнами ми Україна має банки з більшою від них прибутковістю капіталу як у 2020 так і 2023 році, і вона ще зросла з 200 до 2023 року.

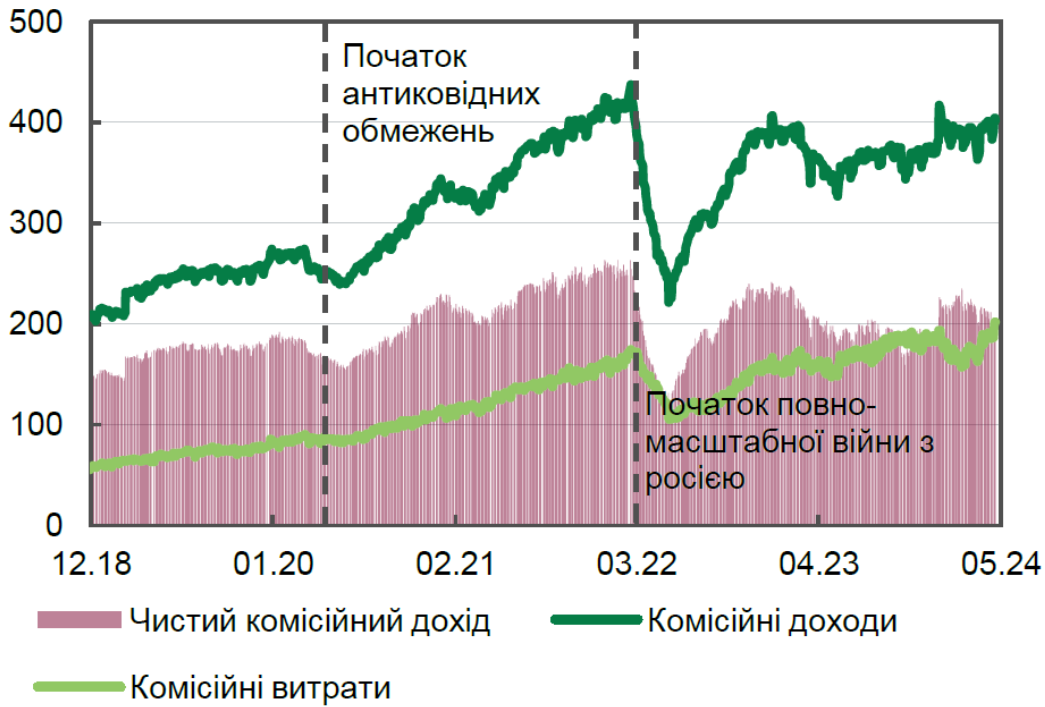

Джерело: НБУ.

Рис. 2.8. Складові процентних доходів, % чистих активів.

Дані приведені до річного виміру. Інший процентний дохід включає доходи від міжбанківських кредитів, кредитів органам держуправління та інші дрібні джерела.

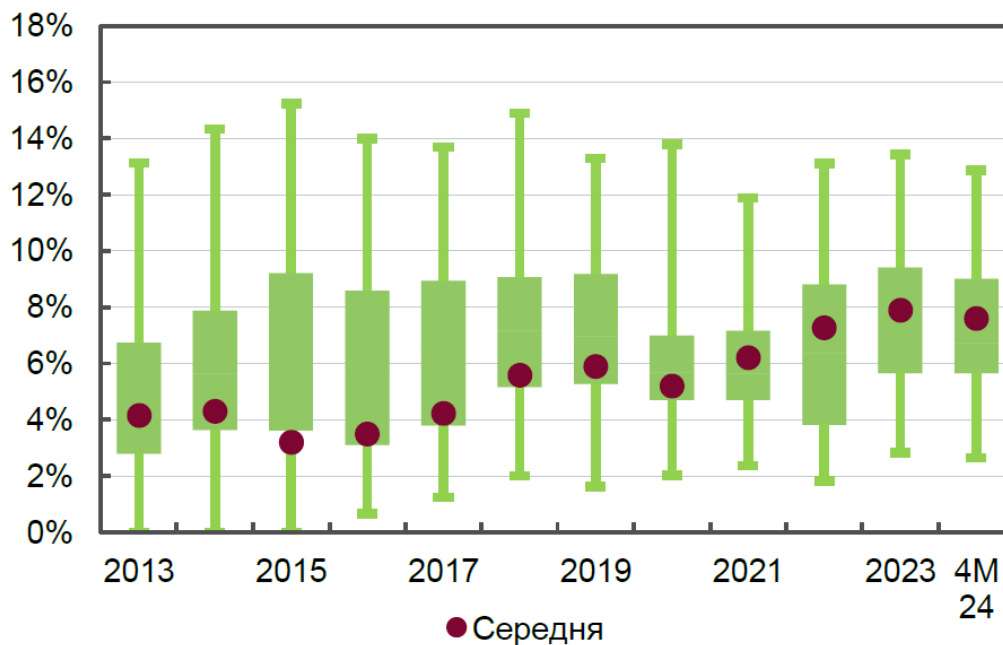
Як бачимо з рис.2.8, у структурі процентних доходів в останні роки значну частину займають проценти від операцій з цінними паперами, зокрема депозитних сертифікатів НБУ та ОВДП. Частка процентних доходів від кредитів дещо менша.

Джерело: НБУ.

Рис. 2.9. Комісійні доходи та витрати банків за день*, млн грн

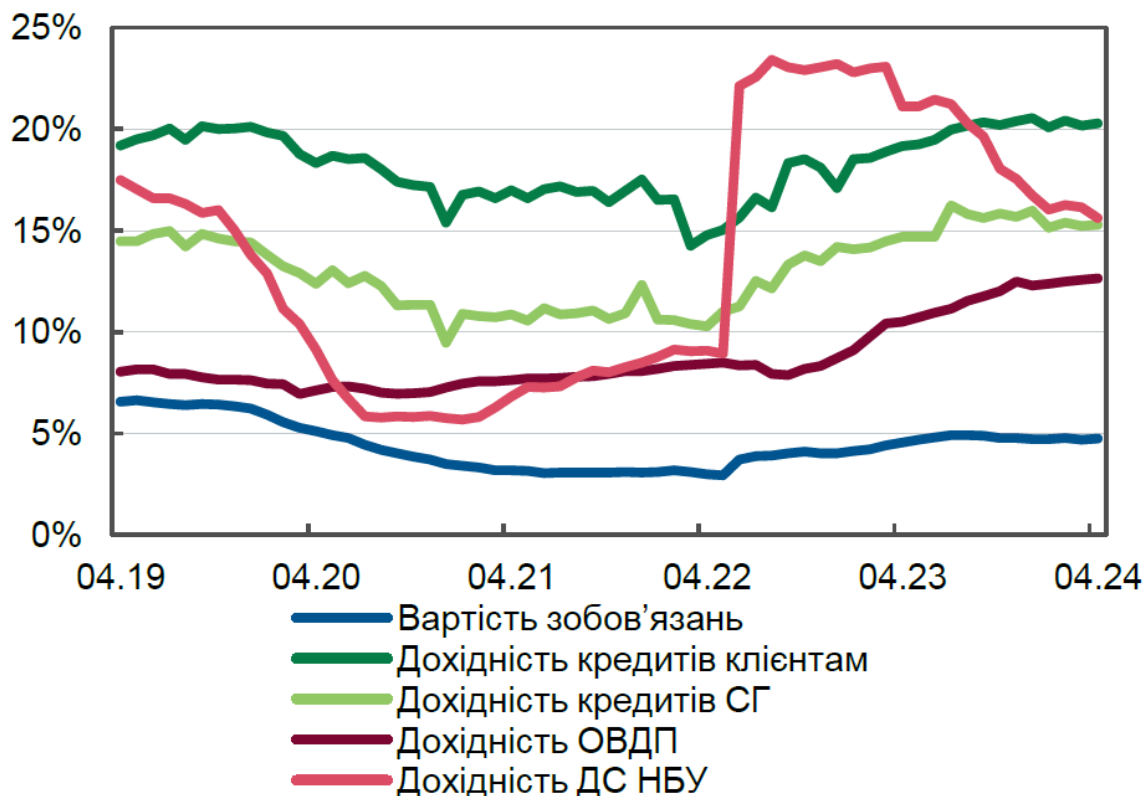
На початку повномасштабного вторгнення комісійні доходи банків різко знизилися, проте показник почав зростати в наступні періоди

Джерело: НБУ

Рис. 2.10. Чиста процентна маржа банків

Як бачимо середня чиста процентна маржа банків зростає і становить майже 8% .

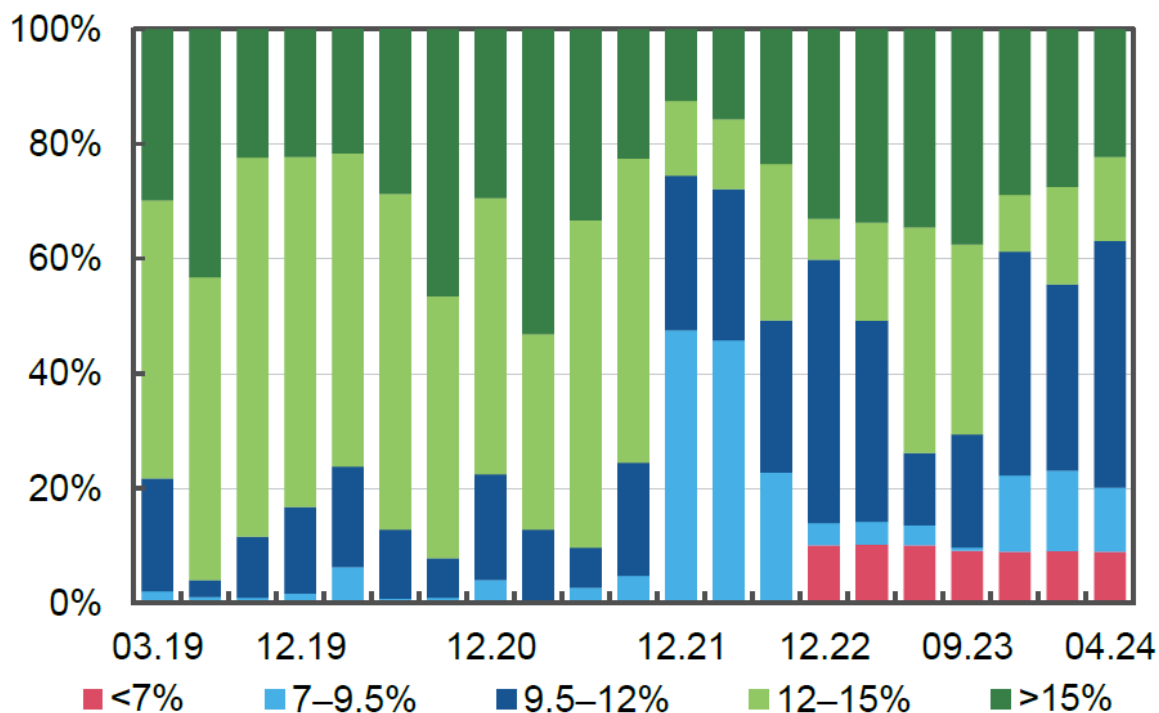
Розраховано до чистої балансової вартості портфелів.

Рис. 2.11. Дохідність активів та вартість зобов'язань

Джерело: НБУ.

Крім того, першорядне значення має якість кредитного портфеля банку, від цього безпосередньо залежить їх прибутковість. Завдяки розширенню можливостей кредитування та зниженню процентів дефолтів банки скоротили витрати на створення резервів, що призводить до позитивного фінансового результату. Однак загальна прибутковість банків все ще залежить від загальної економічної ситуації та потенційних небезпек, пов'язаних з війною.

Капітальний ризик: Забезпечення достатнього рівня капіталу є одним із ключових аспектів стабільності банківської системи.

Джерело: НБУ.

Рис. 2.12. Розподіл нормативів достатності основного капіталу за часткою активів банків

Джерело: НБУ.

З серпня 2024 року НБУ запровадив нові правила щодо покриття кредитного, ринкового та операційного ризиків, що підвищує стійкість банків до потенційних збитків та переводить їх на європейські стандарти. Це дозволить банкам мати необхідні резерви капіталу для подолання потенційних втрат, особливо за наявності великої неоднозначності та можливих загальноекономічних змін.

Незважаючи на запровадження нових правил регулювання, НБУ очікує на банки перехідний період, який дозволить їм адаптуватися до нових стандартів, зберігаючи при цьому стабільну пропозицію кредитів для економіки. Реалізовані стратегії допоможуть банкам зменшити ймовірність втрати капіталу та сприятимуть відновленню економіки після війни.

Капітал банків є основним резервом, який дозволяє їм покривати непередбачені збитки та підтримувати стабільність фінансової системи. У часи

великої неоднозначності на ринках банки повинні мати великий капітал, щоб зменшити ризик і забезпечити стабільність своїх операцій.

Адекватність регулятивного капіталу. Українські банки мають високий ступінь капіталізації, який зазвичай у два рази перевищує мінімальні вимоги регулятора. Це гарантує стабільність банківської системи в ситуаціях підвищеної неоднозначності та економічної нестабільності. Відсоток власного капіталу до загальних активів становить понад 10%, що майже повернулося до рівня, який був до падіння у 2022 році.

Нова фінансова структура. З серпня 2024 року в Україні будуть запроваджені нові правила щодо капітальних структур, які відповідають вимогам ЄС. Нова система пропонує трирівневу структуру, яка включає основний капітал 1 рівня, додатковий капітал 1 рівня та капітал 2 рівня. Окремі вимоги до безпеки будуть встановлені для кожного з цих рівнів, що посилить здатність банків покривати всі ключові ризики, включаючи кредитні, ринкові та операційні проблеми.

Небезпеки, пов'язані з кредитом та іншими ринковими активами. Більша частина структури капіталу українських банків спрямована на захист кредитних ризиків, які становлять понад 60% загальних зважених за ризиком активів цих установ. З серпня 2024 року розрахунок ризиків для ринку також буде більш конкретним, це збільшить необхідний капітал приблизно на третину. Це посилить здатність банків захистити себе від потенційних ринкових змін і масштабних економічних коливань.

Експлуатаційні витрати. У 2023-2024 роках операційні витрати українських банків почали збільшуватися повільними темпами після тривалого періоду економічних труднощів. Основними причинами такого зростання є подорожчання робочої сили, зокрема через брак кваліфікованих працівників і конкуренція за працівників, а також витрати, пов'язані з модернізацією платіжних систем і розвитком онлайн-сервісів. Однак важливо зазначити, що співвідношення витрат до доходу (CIR) все ще знаходиться в прийнятному діапазоні 40%:60.

Цінність стабільності в банківському секторі має першочергове значення над важливістю прибутковості. Життєздатність банків залежить від їх здатності отримувати прибуток. Завдяки високій прибутковості банки можуть збільшити капітал, що забезпечить покриття ризиків і подальший розвиток кредитного портфеля. У 2023 році середня рентабельність капіталу банків становила приблизно 30%, а в 2024 році через зниження податкових ставок з 50% до 25% цей показник зріс до 49%. Це сприяє збільшенню прибутковості, яке все ще можливо, навіть якщо ставки поступово знижуються.

Страхування експлуатаційних ризиків. З серпня 2024 року банки також почнуть враховувати весь спектр ризиків, пов'язаних з операційною діяльністю, при розрахунку вимог до капіталу, це підвищить безпеку системи в цілому. Прогнози свідчать, що відсоток операційних ризиків у загальному портфелі ризиків банків зросте до третини від загальної ваги ризику активів.

Відповідність європейським специфікаціям. Додавання нових вимог до капіталу та стрес-тестування банків є важливими кроками в процесі інтеграції української банківської системи до європейських стандартів. Очікується, що у 2025 році буде проведено ще один стрес-тест банків, який оцінить їх життєздатність як в базових, так і в несприятливих економічних умовах.

Висновки до розділу 2

Аналіз балансу банку за 2023 рік у порівнянні з 2022 роком демонструє позитивну динаміку в ключових показниках. Зростання ліквідних активів, обсягів кредитування та прибутковості свідчать про покращення фінансового стану банку. Водночас збільшення зобов'язань, зокрема коштів клієнтів та забезпечень, вказує на необхідність посиленого контролю за ризиками ліквідності та кредитними ризиками.

Для ефективного управління ризиками банку в майбутньому важливо:

- Підтримувати належний рівень ліквідності через збалансоване управління активами та зобов'язаннями.
- Продовжувати уважно контролювати кредитний портфель та забезпечувати високі стандарти оцінки кредитоспроможності клієнтів.
- Оптимізувати управління резервами для покриття можливих збитків.

Система управління ризиками в АТ «Ідея Банк» відіграє ключову роль у забезпеченні стабільної та ефективної діяльності банку в умовах зростаючої ринкової конкуренції та мінливих економічних умов. Завдяки розробленій системі управління ризиками банк здатний ефективно протидіяти негативним впливам ринкових коливань, внутрішніх операційних недоліків та зовнішніх шоків.

У перспективі АТ «Ідея Банк» планує продовжувати вдосконалення своєї системи управління ризиками, впроваджуючи нові інструменти та технології для більш точного прогнозування ризиків та підвищення ефективності управлінських рішень. Особлива увага буде приділена розвитку цифрових технологій, автоматизації процесів управління ризиками та використанню великих даних для аналітичних цілей.

Таким чином, система управління ризиками в АТ «Ідея Банк» відповідає сучасним вимогам та дозволяє забезпечувати стабільну і ефективну діяльність банку на фінансовому ринку України.

Банківська система України продовжує функціонувати в умовах високих ризиків, викликаних воєнними діями та економічною нестабільністю. Основні ризики, такі як ліквідність, кредитний ризик, прибутковість та капітал, залишаються під контролем завдяки зусиллям НБУ та банківських установ. Проте для забезпечення стабільності банківської системи необхідно продовжувати адаптацію до нових викликів, зокрема шляхом зміцнення капітальної бази, подальшого поліпшення якості активів та зниження залежності від державного фінансування.

Подальша стабільність банківської системи багато в чому залежатиме від тривалості та інтенсивності бойових дій, а також від обсягів міжнародної фінансової підтримки. Важливими кроками у цьому напрямку є впровадження європейських стандартів управління ризиками, що дозволить банкам підвищити стійкість до зовнішніх шоків і забезпечити стійкий розвиток фінансового сектору в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Управління банківськими ризиками за внутрішніми лініями безпеки

Стабільність банківської системи сприяє інвестиційній активності та економічному зростанню. Управління фінансовими ризиками (кредитними, ринковими та ліквідними) базується на сучасних технологіях та світовому досвіді. У часи фінансової нестабільності важливо підвищити стабільність банку шляхом ефективного управління ризиками.

Фінансові ризики пов'язані з основною діяльністю банків, незалежно від того, чи то в нормальний час, чи то під час кризи, управління фінансовими ризиками є ключем до стабільного розвитку банків. Внутрішня (рівень банку) та зовнішня (рівень регулятора) лінії захисту відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності, усуненні конфлікту інтересів та мінімізації ризиків.

Внутрішні лінії захисту мають три рівні:

- Перший рівень: виявлення, управління та прийняття ризиків у встановлених межах.
- Другий рівень: незалежна оцінка та управління фінансовими ризиками.
- Третій рівень: оцінка ефективності управління ризиками, визначення стратегії управління ризиками та врегулювання конфлікту інтересів зацікавлених сторін (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Внутрішні та зовнішні лінії захисту банку

Лінії захисту	Функції
Внутрішні лінії захисту (на рівні банку)	
Перша лінія	<ul style="list-style-type: none"> - визнання фінансових ризиків; - Первинна оцінка небезпек під час здійснення банківських послуг. - недопущення шкоди здоров'ю населення внаслідок порушення прийнятих норм і нормативів; - впровадження та розробка планів виконання нормативних документів; - розробка первинної фінансової звітності щодо ризиків.
Друга лінія	<ul style="list-style-type: none"> - знання того, як розпізнати фінансові небезпеки нового продукту чи підприємства; - розробка та перевірка підходу до оцінки та управління ризиками; - оцінка всього портфеля фінансових небезпек. - прогнозування та обстеження фінансових небезпек. - створення системи лімітів рівня ризику (risk aversion); - незалежна перевірка та нагляд за відповідністю небезпек встановленим пороговим значенням. - контроль за дотриманням нормативних вимог; - проведення стрес-тестів. - Процес звітності та її розповсюдження іншим організаціям, які є колегіальними з банком, також є частиною процесу. - тестування та підтвердження моделей оцінки ризику; - розвиток культури ризику в банку.
Третя лінія	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка ефективності системи управління ризиками банку; - спілкування з акціонерами про виявлені недоліки системи управління ризиками; - контроль за процесом усунення недоліків у системі управління ризиками; - визначення стратегії управління фінансовими ризиками банку. - вирішення конфліктів інтересів між внутрішніми та зовнішніми стейкхолдерами.
Зовнішня лінія захисту (на рівні національного регулятора)	
Четверта лінія	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення формальних правил щодо управління фінансовими ризиками (нормативів); - оцінка ефективності системи управління ризиками банку; - створення методичних пропозицій щодо ідентифікації, оцінки та управління фінансовими ризиками. - У цей процес входить перевірка фінансової звітності банку, включаючи аналіз відкритих позицій, які піддаються ризику.

Джерело: [24]

Рекомендується залучати до процесу управління кредитним ризиком такі центри відповідальності та колегіальні органи банку:

- Перша лінія захисту: корпоративні бізнес-підрозділи, роздрібні бізнес-

підрозділи, казначейство;

- Друга лінія захисту: департаменту правління ризиками банківського бізнесу, кредитний комітет банку;

- Третя лінія захисту: служба внутрішнього аудиту, правління, ревізійна комісія.

Функції названих центрів відповідальності та колегіальних органів банку наведено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Управління кредитним ризиком за внутрішніми лініями захисту банку

Орган управління	Функції з управління кредитним ризиком
1 лінія	
Центри відповідальності (відділ корпоративного бізнесу та відділ роздрібного бізнесу, казначейство)	<ul style="list-style-type: none"> - процес визнання та оцінки ризику кредиту; - запобігання перевантаженню кредитних ризиків при збереженні відповідних стандартів і лімітів національного кредитного органу; - створення та реалізація планів щодо дотримання нормативних актів щодо кредитного ризику; - розробка основних стратегій щодо управління кредитними ризиками; - моніторинг та оцінка ступеня застави кредитних операцій.
2 лінія	
відділ управління банківськими ризиками	<ul style="list-style-type: none"> - консультування щодо кредитного ризику, пов'язаного з новими продуктами або перспективними ринками; - створення та перевірка методології управління ризиками та оцінки кредиту; - незалежна оцінка ступеня кредитного ризику, нагляд за відповідністю фактичних ризиків внутрішнім параметрам; - контроль за діяльністю регуляторних органів з кредитним ризиком. - Стрес-тестування кредитного ризику; - створення методології зберігання кредитних ризиків. - розробка та перевірка стратегій зниження ризику порушення кредитних прав у разі порушення першої лінії захисту; - Розробка системи управлінської звітності щодо кредитного ризику третьої лінії захисту; - створення вимог щодо реєстрації процедур та методів оцінки застави заборгованості інших осіб.

Продовження табл. 3.2

кредитний комітет	<ul style="list-style-type: none"> - визначення порядку, пріоритетів та умов видачі кредитів; - затвердження методики оцінки фінансового стану позичальника та забезпечення за кредитами; - прийняття рішень щодо впровадження нових або коригування існуючих кредитних продуктів; - встановлення нових або перегляд чинних лімітів кредитного ризику; - виконання кредитної політики банку; - аналіз сукупного кредитного ризику, що приймається банком; - аналіз результатів стрес-тестування та інших показників кредитного ризику.
3 лінія	
відділ внутрішнього аудиту	Оцінка ефективності системи та стратегії управління кредитним ризиком передбачає перегляд методу ідентифікації, оцінки та процедур управління кредитним ризиком, визначених внутрішніми документами банку.
правління банку	<ul style="list-style-type: none"> - визначення кредитної політики банку; - контроль за усуненням недоліків у стратегії управління кредитним ризиком; - організація процесу управління кредитним ризиком; - затвердження внутрішніх документів з управління кредитним ризиком.
рада банку	<ul style="list-style-type: none"> - визначення стратегії управління кредитним ризиком; - визначення апетиту до кредитного ризику (схильності до ризику); - схвалення угод із пов'язаними особами, які можуть спричинити кредитний ризик.

Джерело: [24]

У процесі управління ліквідністю банку пропонується брати участь наступним організаціям та установам:

Перша лінія захисту: відділ корпоративних операцій, відділ роздрібних операцій, відділ казначейства та відділ інвестиційних операцій;

Друга лінія захисту: відділ управління ризиками, пов'язаними з банківськими операціями, комітет з управління активами та пасивами;

Третя лінія захисту: внутрішні аудитори, ради та ревізійні комісії.

Функції названих центрів відповідальності та колегіальних органів банку наведено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Управління ризиком ліквідності за внутрішніми лініями захисту
банку**

Орган управління	Функції з управління кредитним ризиком
1 лінія	
центри відповідальності банку (відділ корпоративного бізнесу, відділ роздрібного бізнесу, казначейство, відділ інвестиційного бізнесу)	<ul style="list-style-type: none"> - процес розпізнавання та оцінки ризику ліквідності; - створення первинного звіту з управління ризиком ліквідності; - запобігання перевищенню ризику ліквідності встановлених порогових значень і правил національного органу.
2 лінія	
відділ управління банківськими ризиками	<ul style="list-style-type: none"> - Надання знань про ризик ліквідності нових продуктів або ринків; - створення та перевірка методології управління та оцінки ризику ліквідності; - незалежна оцінка ризику ліквідності, нагляд за відповідністю фактичних небезпек встановленим лімітам; - контроль за дотриманням нормативних вимог щодо ризику ліквідності; - проведення стрес-тесту на ліквідність фірми; - створення та розвиток підходу до управління ризиком ліквідності, що відповідає спеціальності банку; - розробка та перевірка планів пом'якшення ризику ліквідності в разі порушення першої лінії захисту; - Створення управлінського звіту про ризик ліквідності третьої лінії захисту.
комітет управління активами та пасивами	<ul style="list-style-type: none"> - Встановлення правил щодо розміру зазору між листами; - визначення оптимального складу активів і пасивів банку. - визначення найбільш перспективних шляхів залучення та розміщення фінансових ресурсів. - затвердження методології управління ризиком ліквідності; - прийняття рішень щодо основних параметрів інвестування цінних паперів. - визначення стратегії та методів фінансової діяльності банку. - прийняття рішень щодо випуску банківських паперів; - аналіз результатів стрес-тестування та інших показників ризику ліквідності.
3 лінія	
відділ внутрішнього аудиту	Ефективність системи та стратегії управління ризиком ліквідності оцінюється шляхом перегляду методу ідентифікації, оцінки та процедур управління ризиком ліквідності, які задокументовані внутрішніми документами банку.

Продовження табл. 3.3

правління банку	-визначення політики управління ризиком ліквідності та забезпечення її належної реалізації; -контроль за методом вирішення ризику ліквідності в стратегії. -Процес організації управління ризиком ліквідності; -затвердження внутрішніх документів з управління ризиком ліквідності.
рада банку	-створення стратегії управління ризиком ліквідності. -визначення тенденції ризику ліквідності (схильності до ризику); -дозвіл на операції з асоційованими сторонами, які можуть призвести до фінансового ризику.

Джерело: [24]

У процесі управління ринковими ризиками пропонується участь в управлінні ризиками банку таких центрів та органів:

- Перша лінія захисту: відділ казначейства та інвестиційного бізнесу.
- Друга лінія захисту: відділ управління ризиками банку, комітет з управління активами та пасивами,
- Третя лінія захисту: відділ внутрішнього аудиту, правління та правління банку.

Функції названих центрів відповідальності та колегіальних органів банку наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Управління ринковим ризиком за внутрішніми лініями захисту банку

Орган управління	Функції з управління кредитним ризиком
	І лінія
центри відповідальності банку (казначейство, відділ інвестиційного бізнесу)	- Процес ідентифікації та оцінки ринкового ризику; - Запобігання ризику ринку від перевищення встановлених порогів і правил регулятора. - Створення первинних звітів з управління ризиками на ринку.

Продовження табл. 3.4

2 лінія	
відділ управління банківськими ризиками	<ul style="list-style-type: none"> - консультування щодо потенційних небезпек нового продукту чи нового ринку; - Створення та перевірка методології управління ризиками та оцінки для ринків; - самооцінка ринкового ризику, контроль фактичного обсягу щодо встановленого порогу; - Контроль за виконанням правил регулятора щодо ринкового ризику; - Проведення стрес-тестування ризику ринку; - Розробка та перевірка стратегій зниження ризику прориву першої лінії оборони у разі порушення встановлених правил; - Створення управлінського звіту про ризики ринку для третьої опори захисту.
комітет управління активами та пасивами	<ul style="list-style-type: none"> - Встановлення або зміна поточних обмежень ризику, пов'язаного з ринком; - Визначення оптимального складу активів і пасивів банку; - Затвердження методики управління ризиками на ринку; - Управління процентними ставками як за активними, так і за пасивними операціями банку; - Прийняття рішень щодо параметрів утримання цінних паперів; - Визначення стратегії банку та методів фінансового аналізу; - Прийняття рішень щодо випуску банкнот; - Аналіз результатів стрес-тестування та інших показників ринкового ризику.
3 лінія	
відділ внутрішнього аудиту	Оцінка ефективності системи та стратегії управління ринковими ризиками передбачає інспірацію методології, що використовується для виявлення, оцінки та управління ринковими ризиками, у внутрішніх документах банку.
правління банку	<ul style="list-style-type: none"> - Встановлення політики управління ризиками на ринку та забезпечення її належної реалізації; - Контроль за процесом усунення недоліків управління ринковими ризиками; - Організація процесу управління ризиками на ринку; - Визнання внутрішніх документів щодо управління ринковими ризиками.
рада банку	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення стратегії управління ризиками на ринку; - Формування попиту на ринковий ризик (схильність до ризику); - Прийняття транзакцій із залученням інших сторін, які можуть становити ризик провалу ринку.

Джерело: [24]

Як показано в таблицях 2, 3 і 4, стрес-тестування є одним із найважливіших інструментів фінансової оцінки банку. Він має охоплювати декілька негативних сценаріїв, у тому числі консервативний. При розгляді сценаріїв стресу враховуються як історичні, так і гіпотетичні події, а також внутрішні та зовнішні ризики, які можуть вплинути на банківську галузь.

Окрім «стандартних» стрес-тестів, які оцінюють потенційні збитки банку за наявності певних обставин, банкам рекомендується проводити зворотні стрес-тести, які визначають ситуації, які можуть призвести до значного погіршення фінансового стану банку.

Банк часто проводить стрес-тестування кредитного ризику, ринкового ризику та ризику ліквідності, пов'язаного з кредитом, щоб оцінити потенційну втрату кредиту та порівняти його зі ступенем допустимості кожного ризику. Найбільш стресові сценарії наведені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Стрес-сценарії фінансових ризиків банку

Назва ризику	Стрес-сценарії
Кредитний	<ul style="list-style-type: none"> -Припущення щодо шокової зміни основних макроекономічних показників; -Припущення про зміну фінансових класів або кредитних рейтингів боржників банку, а також їх ймовірності дефолту (PD); -Припущення про зміну ринкової (справедливої) вартості застави та відповідного показника втрат при дефолті (LGD); -Припущення, пов'язані з бізнес-моделлю банку.
Ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> -Прогнозування грошових потоків клієнта; -припущення щодо нездатності використовувати ресурси банку; -Припущення, що потенціал для фінансування від вкладників та інших зацікавлених сторін мінімізований. -Припущення, що контрагент або материнський банк ігнорує міжбанківські ліміти; -Припущення про необхідність доповнення існуючого фінансування додатковими активами як забезпечення; -надходження додаткових коштів, пов'язаних з нетрадиційним використанням клієнтом кредиту банку; -припущення, що ймовірність перерозподілу ліквідності між різними валютами зведена до мінімуму; -Гіпотези щодо використання платіжних методів, що використовуються банками.

Продовження табл. 3.5

Ринковий	<ul style="list-style-type: none"> -припущення щодо зміни процентних ставок і середніх ринкових значень у складних ситуаціях; -Оцінки ймовірної поведінки клієнтських рахунків без конкретної дати зміни відсоткової ставки (залишки на поточних і карткових рахунках); -Оцінки мінливості курсів валют, вартості акцій, облігацій і товарів, включаючи дорогоцінні метали; -Постулати, пов'язані з реалізацією бізнес-моделі банку.
----------	--

Джерело: [24]

Раніше зазначалося, що результати стрес-тестів повинні співставлятися з ризик-апетитом для кожного виду фінансового ризику, який є максимальним рівнем фінансового ризику, до якого вразливий банк . Будьте готові брати участь у процесі досягнення встановлених цілей стратегії.

Індикатори, що вимірюють потенціал прийняття ризику, повинні мати такі властивості:

- наявність ефективних заходів з мінімізації ризику як засобу обмеження ризику.

- Дотримуючись чинних правил і положень національного органу.

Схильність до ризику визнана правлінням банку, і вона є невід'ємною частиною стратегії управління фінансовими ризиками.

Правління Банку оцінює ризик-апетит щонайменше за один рік. Індивідуальні значення уникнення ризику можуть бути змінені протягом фінансового року через зміни економічних умов і вимог регуляторних органів до фінансових установ.

Приклад основних кількісних показників ризик-апетиту до фінансових ризиків наведено в табл. 3.6.

Положенням Національного банку України щодо організації системи управління ризиками в банках та банківських групах України визначено, що схильність до ризику залежить від виду фінансового ризику та таких загальних вимог до якості: [24]

1. Повнота внутрішньої документації щодо управління ризиками, що стосується бізнес-моделі та стратегії розвитку банку.

Таблиця 3.6

Приклад кількісних показників ризик-апетиту до фінансових ризиків банку

Назва ризику	Кількісні показники ризик-апетиту
Кредитний	<ul style="list-style-type: none"> - Максимальне збільшення вартості кредитного портфеля відносно його початкової вартості протягом року. - Максимальний розмір заборгованості, пов'язаної з одним боржником або групою пов'язаних контрагентів, у відсотках відповідно до загального кредитного портфеля та регулятивного капіталу банку; - Максимальний розмір кредитного портфеля в конкретному секторі та території у відсотках від загального обсягу кредитів (конкретні види економічної діяльності та регіони визначаються бізнес-моделлю банку); - Максимальний відсоток побічних продуктів у кредитному портфелі як частка від загального кредитного портфеля (перелік продуктів визначається банком відповідно до його бізнес-моделі).
Ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> - Максимальний розмір розривів в GAP для певної тривалості; - Максимальна сума грошей, призначена для фінансових активів. - Максимальний розмір заборгованості, яку банк зобов'язаний виплатити іншим видам стейкхолдерів (банки, небанківські фінансові установи, юридичні особи, пов'язані особи, фізичні особи); - Максимальний відсоток неліквідних активів по відношенню до загальної суми активів банку.
Ринковий	<ul style="list-style-type: none"> - Максимальний відсоток активів портфеля, які є цінними паперами. - Максимальний відсоток процентної заборгованості в основі капіталу банку; - Максимальна сума коштів, виділена на цінні папери для кожної окремої організації. - Максимальний розмір загального вкладення в регулятивний капітал банку; - максимальний розмір загальної валютної вартості банку в порівнянні з нормативним капіталом; - максимальне значення сумарної довгої позиції у валюті, що не є резервною валютою з регулятивним капіталом банку; - Максимальне значення короткої загальної позиції у валюті, яка не підтримує капітал.

Джерело: [24]

2. Опис процесів банківської діяльності, які є істотними у виникненні значних ризиків;

3. Належний рівень кваліфікації персоналу, задіяного в управлінні ризиками;

4. Спроможність та ефективність інформаційних систем банку для підтримки процесів управління ризиками;

5. Наявність повних високоякісних даних в інформаційних системах, що сприяє належній оцінці фінансових ризиків.

Нагляд за впровадженням уникнення ризику делеговано двом внутрішнім лініям безпеки, а саме:

- Відділ управління банківськими ризиками;
- Відділ внутрішнього аудиту.
- Контроль передбачає створення регулярної системи звітності на основі кількісних показників толерантності до ризику, це надається комітетам, правлінню та правлінню банку.

3.2. Шляхи вдосконалення управління ризиками банків в сучасних умовах

У процесі своєї діяльності банки наражаються на різні види небезпек. Щоб мінімізувати їх, вони визначають схильність до ризику в цілому — як загальні, так і специфічні типи ризиків — це відображається у заяві про схильність до ризику. Важливими науковими та практичними зусиллями є перевірка допустимого рівня ризик-спроможності, ризик-апетиту, толерантності, профілю та лімітів ризику як на рівні ризику банку в цілому та типу клієнта, так і на рівні індивідуального ризику та типу клієнта, як на корпоративному, так і на регіональному рівні. Також важливо чітко визначити етапи та учасників процесу управління ризик-апетитом, їх повноваження та відповідальність, а також спосіб прийняття рішень щодо управління.

Як наслідок, дослідження суперечливих теоретичних питань щодо ризик-апетиту та сучасного підходу до іноземних банків щодо його управління, а також оцінка потенційних можливостей використання результатів українськими банками, які зараз перебувають у складній економічній ситуації в країні, є доречним.

Основні положення стосовно ризик-апетиту викладені в документах: Національного банку України (НБУ) "Про організацію системи управління ризиками в банках та банківських групах України"; Європейського банку реконструкції і розвитку (ЄБРР) "Положення схильності до ризику"; Європейського центрального банку (ЄЦБ) "Основи ризик-апетиту: прогрес та можливості удосконалення".

Результати вивчення зарубіжних наукових джерел свідчать про невизначеність підходів до вимірювання уникнення ризику в кількісних і якісних показниках, а також створення системи перегляду, моніторингу та оцінки рішень на основі внутрішньої документації банків.

У науковому співтоваристві немає єдиної точки зору щодо тлумачення чи асоціації цих термінів як «здатність до ризику», «схильність до ризику», «толерантність до ризику».

Здатність прийняти ризик або максимальний рівень ризику, який банк здатний впоратися, — це максимальний розмір ризику, який банк готовий прийняти для всіх типів ризиків, враховуючи рівень їхнього капіталу, здатність ефективно та результативно управління ризиками, а також з урахуванням нормативних вимог. В іноземних мовах для опису здатності приймати ризик зазвичай використовується термін «risk capacity».

Як правило, «схильність банку до ризику» (улюблений ризик) вважається загальним обсягом ризику, який банк готовий взяти на себе для досягнення намічених стратегічних цілей. Цю позицію займають Національний банк України, Рада з фінансової стабільності, Базельський комітет з банківського нагляду, Міжнародні стандарти управління ризиками, ISO 2009 (Guided 73:2009), а також зарубіжні та вітчизняні вчені. Зокрема, Рада з фінансової стабільності визначає «схильність до ризику як загальну суму ризику, яку фінансова установа готова взяти на себе для досягнення своїх стратегічних цілей і бізнес-плану». На основі аналізу банк повинен спочатку визначити здатність до ризику в «апетиті до ризику».

Подібне розуміння «апетиту до ризику» задокументовано в нормативному листі Національного банку України... це загальний розмір ризику за всіма видами інвестицій та окремо для кожного з інвестицій, які визначаються заздалегідь та в межах безпечного діапазону ризику, банк потім вирішив, чи необхідні і можливі інвестиції.

На веб-сайтах окремих іноземних банків помітний інший підхід до ризику. Зокрема, схильність груп до ризику визнається як: Barclays - це ступінь готовності групи прийняти ризик для реалізації своєї стратегії. Lloyd's — це тип ризику, на який група готова піти, щоб реалізувати свою стратегію. Крім того, також визнаються капітал, прибуток або ліквідність, якими група готова ризикнути для досягнення цілей і планів, пов'язаних із їх стратегією. Замість поняття ризик-апетит деякі банки використовують термін «ризик-апетит банку».

Розуміння слова «толерантність до ризику» також є самостійним аспектом сучасної наукової парадигми. У цьому контексті корисно розрізняти два підходи. Вони визначають толерантність до ризику як складову неприйняття ризику. Це розуміння «толерантності до ризику» є очевидним у структурі управління ризиками, розробленій Комісією Тредвея (Розуміння та передача інформації про схильність до ризику) [26]. Вчені І. Федулова та Н. Скопенко вважають, що «схильність до ризику має стратегічний характер і є похідною від загальної стабільності організації, яка залежить від узагальненого ефекту всіх допусків до ризику; допуски визначаються для конкретних видів ризику, в т.ч. стратегічний, операційний, фінансовий та інші типи на операційному рівні та вказують максимальний ризик, який організація готова прийняти для кожного відповідного типу ризику (підкатегорії), який часто виражається в кількісних виразах» [26]. Інший підхід полягає в тому, що толерантність до ризику вважається максимальною кількістю ризику, який може прийняти організація, що, по суті, збігається з концепцією «схильності до ризику». Зокрема, такого підходу дотримуються розробники стандарту управління ризиками FERMA та ЕСІА (The Federation of European Risk Management Associations and the European

Confederation of Institutes of Internal Auditing) , DZ Bank Group . Ми вважаємо, що перший підхід більш правомірний.

Постановою Національного банку України про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських об'єднаннях» від 11.06.2018 № 64 профіль ризиків у банку визначено як результат оцінки ступеня сприйнятливості банку до ризику на певну дату, попередніх заходів щодо зниження ризику, а також вимірювання цього виду ризику та його агрегування.

У результаті розуміється, що:

На першому кроці банк визначає свою здатність приймати ризики (здатність до ризиків), враховуючи ступінь їх пов'язаності з розвитком бізнесу та спільну стратегію щодо управління ризиками. Спроможність до ризику визначається сумою капіталу, доступного для покриття збитків, і ліквідними активами, необхідними для оплати зобов'язань. Він базується на ефективності управління ризиками та спроможності банку дотримуватися регулятивних правил. Банки повинні розраховувати не лише капітал, необхідний для цілей регулювання, а й капітал, необхідний для економічної діяльності, враховуючи специфіку ризиків і здатність підтримувати капітал у несприятливих ситуаціях.

На другому етапі банк визначає типовий ризик-апетит для кожного виду ризику, враховуючи при цьому здатність до ризику. Схильність банку до ризику визначає розмір капіталу, прибутку та ліквідності, якими банк готовий ризикнути для досягнення цілей і підтримки кредитного рейтингу, і всі ці вимоги є нормативними вимогами. Кількісні оцінки зроблені для пов'язаних ризиків, а якісні – для нефінансових ризиків.

На третьому етапі банк визначає ступінь допустимості ризику для різних сегментів бізнесу, регіонів, продуктів і клієнтів, тобто тенденції розвитку. Нульова терпимість — це практика відмови брати участь в операціях, пов'язаних з відмиванням грошей, тероризмом, зловживанням клієнтами та наданням послуг із високим ризиком, навіть якщо вони є фінансово вигідними.

На четвертому етапі банк визначає профіль ризику, який щорічно оцінюється за результатами стрес-тестування на основі прогнозованого балансу. Порухення запланованих порогових значень у бізнес-плані змушує керівництво або приймати збільшення, або складати плани, які відповідають параметрам профілю ризику.

На п'ятому етапі банк визначає межі ризику для різних позицій щодо ризику: ринки, сегменти бізнесу, клієнти, сектори економіки, операції та банківські послуги. Ліміти санкціонуються комітетом, правлінням або комітетом з управління ризиками залежно від їх значущості. Як зазначає Goldman Sachs у своєму фінансовому звіті, межі часто переглядаються та можуть бути змінені остаточно або тимчасово, беручи до уваги умови ринку та ступінь толерантності до ризику.

Банки можуть встановлювати жорсткі (обов'язкові) і м'які (дозволені) межі ризику. Як правило, банки будуть ретельно стежити за дотриманням цих вимог, а деякі, як група «Правекс», знижуватимуть премію фонду на 10% за недотримання жорстких вимог і на 5% за м'які.[26]

Поетапне каскадування від визначення ризик-ємності до лімітів по ризикових позиціях банку представлено на рис. 1.

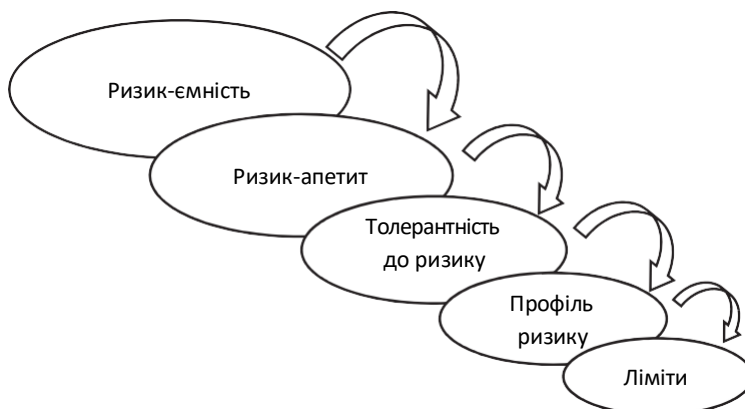

Рис. 3.1. Ієрархічна структура ключових понять від ризик-ємності до лімітів ризиків банку

Джерело: [26]

На обсяг поведінки, спрямованої на пошук ризику, впливають як екзогенні, так і ендогенні фактори (табл. 3.7). Зовнішні сили є зовнішніми для банку, тому банк не може повністю передбачити вплив подій або правильний час цих подій. Як наслідок, банк не завжди в змозі адекватно їх вирішувати.

Банки оцінюють внутрішні фактори, які сприяють уникненню ризику, вони визначають показники та порогові значення, які переглядаються щорічно або частіше. НБУ перерахував мінімальні критерії кредиту, відсотків, ризику та ліквідності, яким мають відповідати банки. Для операційного ризику банки самі обирають індикатори, ці показники обов'язково базуються на максимальних збитках у \$12 місяців.[26]

Таблиця 3.7

Фактори впливу на ризик-апетит банку

<i>Екзогенні</i>	<i>Ендогенні</i>
<ul style="list-style-type: none"> • соціально-економічна та політична кон'юнктура в країні • географічне розташування • волатильність на світовому та національному фінансових ринках • регуляторні вимоги світових та національних наглядових органів • законодавче регулювання банківської діяльності в країні • державне регулювання та розвиток сегментів бізнесу, які обслуговує банк • рівень конкуренції у банківському сегменті 	<ul style="list-style-type: none"> • характер і масштаб діяльності банку • фінансові можливості банку • стратегічні цілі банку • вимоги та очікування стейкхолдерів • рівень винагороди вищого керівництва • ризик-культура банку та організація ризик-менеджменту • ділова репутація та період діяльності банку (етап життєвого циклу) • продукти та послуги, що надаються банком, а також канали їх надання/отримання • рівень професійних знань та навичок персоналу банку • історія прийняття ризику

Джерело: [26]

Дослідження практики ризику проводилось на основі даних офіційної фінансової звітності таких іноземних банків: Barclays, Lloyds Banking, Bank of America, GP Morgan Chase, Deutsche Bank, Goldman Sachs, HSBS, DZ, Uni Кредит. Незважаючи на те, що ця інформація є загальнодоступною в банках домашньої фокус-групи, її узагальненість дозволила зробити наступні висновки.

По-перше, комітети з управління ризиками щорічно оцінюють і затверджують параметри ризик-апетиту, оцінюють ефективність управління ризиками, виявляють проблеми і мають прогноз на майбутнє. У Deutsche Bank правління зобов'язується затверджувати схильність до ризику щороку або частіше, тоді як у Bank of America ліміти ризиків щороку визначаються комітетом із ризиків і радою директорів. В UniCredit межі визначаються щокварталу. У HSBS метод оцінки ризику переглядається кожні три роки, а в Lloyds Banking Group підхід до ризику змінюється на регулярній основі у відповідь на нові небезпеки.

По-друге, банки оцінюють ризикованість своїх клієнтів за допомогою важливих показників. У Deutsche Bank це показники капіталу, левериджу та ліквідності, які оцінюються за допомогою стрес-тестів. СБРР розраховує ризикованість інвестиції через наявний капітал і ліквідність, необхідні для підтримки кредитного рейтингу. Наприклад, за 7-річного стресового сценарію чистий прибуток не повинен зменшуватися більш ніж на 1 мільярд євро щороку.

По-третє, банки зобов'язані звітувати про порушення толерантності до ризику для правління чи комітету. У JP Morgan Chase голова комітету з питань ризиків відразу дізнається про значне збільшення ризику на основі фактичних або очікуваних даних.

У Deutsche Bank регулярні звіти надсилаються правлінню щодо профілю ризику, ступеня його відповідності пріоритету ризику та стратегії управління. Якщо прагнення до ризику порушено, інформація передається до відповідних комітетів, і зміни повинні бути санкціоновані комітетом з управління ризиками або правлінням. У Bank of America перед керівництвом поставлено завдання відстежувати ризики та звітувати про них, фінансові показники також перевіряються правлінням.

Зовнішні банки зазвичай публікують звіти про ризики, які впливають на бізнес-стратегії, бюджети та винагороди, структура цих документів досі залишається секретною. Наприклад, у Lloyds правління щорічно визначає схильність до ризику щодо ринкового та кредитного ризику, фінансування, ліквідності, капіталу та інших аспектів.

Дослідження сайтів провідних зарубіжних та українських банків (Райффайзен Банк, УкрСиб Банк, Приват Банк, Ощад Банк та ін.) показує, що у їхній фінансовій звітності відсутня інформація щодо уникнення ризику. Вибірка типова, оскільки на ці банки припадає 91-89 відсотків активів і 84-96 відсотків капіталу банківської системи України.

Результати дослідження ризик-апетиту українських банків дозволили зробити такі висновки:

- Ризик-апетит формується на основі стратегії управління ризиками, звіту про ризик-апетит та внутрішньої документації.

- Стратегії та заяви щороку оцінюються та затверджуються наглядовою радою, це також передбачає впровадження механізмів посилення жорсткості порушення лімітів.

- Показники ризику оцінюються на постійній основі, і коли вони досягають граничних значень, надсилаються до наглядової ради та правління.

Ступінь несхильності людей до ризику оцінюється щокварталу за допомогою звіту (Інформаційна панель ризику).

Система управління ризиками в українських банках ще розвивається та постійно відповідає міжнародним нормам, але все ще є проблеми:

- недостатня увага до ризиків, які важко виміряти (репутаційні, стратегічні, комплаєнс тощо) через складність їх оцінки та відсутність визначеної стратегії.

- недостатня участь правління в управлінні ризиками.

- Лише обмежене використання індикаторів для раннього попередження про потенційні порушення уникнення ризику.

- Встановлення занадто агресивних меж для деяких небезпечних позицій.

- Відсутність визначеної системи лімітів для груп банківського страхування, ринків, сегментів і типів клієнтів.

Для вирішення цих питань надаються такі пропозиції:

- Включіть схильність до ризику культури в стратегію, управління ризиками та систему винагороди для працівників, причому все це має бути пов'язане з цінностями банку, клієнтами та фінансовими показниками.

- Створити методику визначення ризик-апетиту для нефінансових ризиків, зокрема стратегічних або репутаційних, а також включити репутаційний ризик у процес оцінки та декларування.

- Підвищити роль правління у встановленні, перевірці та підтримці дотримання ризик-апетиту, зосереджуючись на підтримці тригерів ризику.

- Сформууйте комбіновану матрицю показників прийняттого ризику, які є як кількісними, так і якісними, стандартизованими в усьому світі та місцевими обмеженнями.

- Створіть систему індикаторів, яка попередить вас про настання небезпеки з прогнозами в різні часові інтервали (день, тиждень, місяць).

- Жорсткіше обмежити ризикові позиції щодо військових дій, епідеміологічної ситуації та економічних дисбалансів.

Створити унікальну політику щодо управління толерантністю банку до ризиків відповідно до запропонованого дизайну:

Розділ I. Загальні положення містить визначення термінів, що стосуються схильності до ризику, а також описує концептуальну основу: здатність до ризику, схильність до ризику, толерантність, профіль та межі ризику. Також розглядаються інші чинники, що впливають на підхід до управління ризиками, у поєднанні з бізнес-моделлю та стратегією банку, посилення на внутрішні документи.

Розділ II. Обговорює фактори схильності до ризику та показники, які є якісними та кількісними відповідно. Описує методи розпізнавання, оцінки, моніторингу та управління ризиками, які мають на меті допомогти забезпечити досягнення банками своїх цілей щодо ризиків. Розглянуто визначення підходів і

припущень банку, необхідних для розрахунку схильності до ризику, а також визначення кількісних показників і якісних атрибутів, що стосуються кожного ризику, таких як кваліфікація працівників, ефективність інформаційних систем і внутрішнього контролю. Також описано процес розрахунку цих показників.

Розділ III. Пояснює, що схильність до ризику має бути пов'язана з очікуваним поверненням капіталу та включати можливість покриття нових ризиків регулятивним капіталом. Індикатори схильності до ризику повинні бути включені в нові ринки, продукти або діяльність банку, оскільки новий ризик може значно вплинути на схильність до ризику. Банки зазвичай обережно підходять до нових небезпек і намагаються їх зменшити.

Розділ IV. Відповідальність за прийняття рішень щодо ризику розподілена між учасниками процесу ризик-апетиту, їхні ролі визначені на кожному кроці (правління, управління ризиками, аудити, винагорода, головний ризик-менеджер, менеджер з відповідності, рада).

Розділ V. Звітність керівництва та моніторинг схильності до ризику включає всі істотні небезпеки банку, їх сукупність, дотримання правил, а також історичну, поточну та майбутню оцінку ризиків. Важливо визначити регулярність моніторингу та типові дії управління за результатами.

Розділ VI. Вплив уникнення ризику на дохід, капітал, ліквідність та репутацію полягає у збільшенні уникнення ризику капіталу, ліквідності за різними сценаріями та його впливу на репутацію банку з урахуванням як кількісних, так і якісних показників і суджень експертів.

Розділ VII. Прикінцеві пункти визначають порядок і періодичність перегляду цього Регламенту.

Впровадження цих заходів підвищить ефективність управління ризиками в українських банках, підвищить їх фінансову стійкість і надійність, а також вплине на їх рейтинг.

Банківська система постійно наражається на численні зовнішні та внутрішні небезпеки, які можуть негативно вплинути на її спроможність. До них відносяться ризик дефолту, економічної нестабільності, втрати репутації,

ринкових змін (курсів валют, процентних ставок, курсів акцій), а також операційні та фінансові ризики.

Основними небезпеками є кредитний ризик, ризик ліквідності, процентний, ринковий, операційний та комплаєнс ризики. Базельський комітет сформулював 29 принципів, які є ефективними щодо банківського нагляду, зокрема щодо управління ризиками (принцип 15), який зосереджується на комплексній оцінці ризику та реалізації процедур контролю. Це передбачає розпізнавання, моніторинг та вирішення ризиків у міру їх виникнення, а також оцінку достатності капіталу та ліквідності. Принцип 16 стверджує, що органи нагляду повинні встановити достатні вимоги до капіталу, які відповідають залученим ризикам і ринковим умовам.

Що стосується різних типів небезпек, принципи Базельського комітету такі:

1. Стосовно ризику кредитних втрат (принцип 17), менеджер повинен оцінити, чи належним чином банки управляють кредитним ризиком, беручи до уваги їх схильність до ризику, профіль і ринкові умови. Це включає правила та процедури, які визначають, оцінюють, відстежують і контролюють кредитний ризик протягом усього періоду кредитування.

2. Щодо ризику концентрації та максимального ризику, який можна прийняти (принцип 19), наглядовий орган визначає, чи мають банки достатню політику для зменшення ризику концентрації шляхом встановлення лімітів на операції з конкретними контрагентами.

3. Щодо ризику країни та ризику переказу (принцип 21), наглядовий орган визначає, чи мають банки політику щодо управління міжнародними ризиками.

4. Щодо ризику неспроможності ринку (принцип 22), наглядовий орган визначає, чи належним чином банк управляє ризиком провалу ринку, беручи до уваги профіль ризику, бажання ризикувати та умови ринку.

5. Щодо потенціалу зміни процентних ставок у банківському портфелі (принцип 23), орган влади визначає наявність систем швидкого розпізнавання та управління ризиком зміни процентних ставок.

6. Стосовно принципу ризику ліквідності (принцип 24), наглядовий орган встановлює вимоги щодо ступеня ліквідності, а банки зобов'язані застосовувати стратегії управління ліквідністю.

7. Щодо операційного ризику (принцип 25), керівний орган оцінює здатність компанії управляти операційним ризиком, враховуючи профіль ризику та ринкову ситуацію.

Номер постанови НБУ від 11 червня 2018 року профіль ризику – це оцінка загальної схильності банку до ризику до або після впровадження заходів із пом'якшення, він охоплює всі види ризику станом на конкретну дату, враховуючи поточні або очікувані умови. Наказом Міністерства фінансів України від 31 липня 2015 року № 684 профіль ризику складається з опису набору ризиків і показників, результату збору та аналізу інформації. Наказом Держмитслужби України від 27.05.2005 № 435 профіль ризику трактується як сукупність інформації про сферу ризику, індикаторів та пропозицій щодо запобігання або мінімізації ризиків, профіль поділяється на загальноукраїнський, регіональний. і зональний компоненти. Інструкції Державної прикордонної служби України описують профіль ризику як письмовий уривок, який описує загрозу, індикатори ризику та процедуру, яку необхідно взяти. Наказ Держатомрегулювання України від 22 вересня 2010 року № 124 описує профіль ризику у відсотках від загального значення, вираженого графічно або математично.

Основною метою управління ризиками є не повне усунення ризику, а радше отримання винагороди за прийняття ризику, що є невід'ємною частиною банківського процесу.

Метою управління ризиками є забезпечення того, щоб банки працювали в параметрах прийняттого ризику, що захистить інтереси вкладників, позичальників і власників. Це має особливе значення, коли банк використовує свідомий підхід до підвищення ризику з метою розширення своїх операцій або партнерства з новими продуктами, послугами чи контрагентами, або в ситуаціях із профілем високого ризику.

Управління ризиками – це процедура, яку банки використовують для виявлення, оцінки, впливу та контролю потенційних небезпек за допомогою спеціальних інструментів. Основною метою цієї процедури є збереження та збільшення капіталу банку з метою отримання вигоди для всіх зацікавлених сторін: власників, клієнтів, партнерів, менеджерів, співробітників та наглядових осіб. Оскільки неможливо усунути всі ризики, вкрай важливо змінити процес їх прийняття та отримання фінансової вигоди від них.[26]

Враховуючи мету існування банківського бізнесу щодо ризик-менеджменту, має бути створений механізм врахування ризику при прийнятті рішень, це називається «ризик-менеджмент». У науковій літературі управління ризиками характеризується як набір методів і заходів, які використовуються для прогнозування небезпечних подій і прийняття рішення щодо уникнення чи прийняття наслідків.

«Рекомендовані методики» організації управління ризиками в банках України наведено в Постанові НБУ № 361 від 02.08.2004 р.), ризиком, пов'язаним з перспективою банку, є можливість недовиконання доходів або втрати вартості капіталу. внаслідок зовнішніх або внутрішніх факторів. Деструктивні наслідки можна класифікувати як прямі (дохід або втрата капіталу) або непрямі (обмежена здатність досягати цілей).

З точки зору НБУ, ризик – це ймовірність негативних подій, які впливають на капітал або доходи банку. Процес управління ризиками включає стратегію і тактику управління ризиками, які спрямовані на досягнення бізнес-цілей банку. Ефективне управління ризиком передбачає турботу про ризик, його розпізнавання, вимірювання, моніторинг і контроль.

Сьогодні банки повинні бути більш суворими у своїх вимогах щодо управління ризиками, вони повинні визначити профіль ризику та слідувати своїм бізнес-моделям. Важливим ресурсом є аналіз SREP (який ґрунтується на вимогах Європейського банківського органу), який проводить НБУ відповідно до затвердженої методики. Оцінка SREP охоплює всі банки в країні та проводиться на постійній основі, а нові оцінки проводяться щокварталу.

Ця процедура передбачає аналіз ризиків, пов'язаних з якістю управління, ефективністю діяльності банку порівняно з іншими установами та фінансовим станом банку. Результати оцінки SREP визначають філософію банківського нагляду, необхідність втручання, оцінку життєздатності протягом 12 місяців, стійкість філософії протягом 3 років, достатність капіталу та ліквідності для покриття ризику та рівень корпоративного нагляду. Звіт SREP містить оцінки небезпек, якості менеджменту, бізнес-моделі банку, капіталу та ліквідності.

Банкам надсилається офіційний лист від НБУ з результатами оцінки SREP. У цьому листі дається загальна оцінка та, за необхідності, пропозиції щодо вдосконалення діяльності банку, зокрема:

- Зміна бізнес-плану, перегляд передбачуваного обсягу діяльності та напрямків діяльності;

Підвищення вимог до корпоративної підзвітності, включаючи систему внутрішнього контролю та управління ризиками;

- розвиток ініціатив щодо допомоги капіталу, якщо операційний дохід не покриває витрати, пов'язані зі збільшенням кредитного ризику або створенням резервів, це може порушити стандарти капіталу;

- Зменшення різниці між віком активів і пасивів.

Крім того, НБУ щорічно публікує звіт про фінансову стабільність [33], в якому описується поточний стан та потенційні загрози стабільності фінансової системи України.

Отже, діяльність банків невід'ємно пов'язана з небезпеками, яких неможливо уникнути. Основною місією українських банків є розробка системи управління ризиками, яка пом'якшує наслідки потенційної шкоди та відповідає обсягам операцій і стратегічним цілям. Значну роль відіграють органи банківського нагляду через запровадження ризик-орієнтованого підходу та оцінки банків за методом SREP. Незважаючи на стабільність банківської системи протягом першого року, додаткові зміни базуватимуться на впливі зовнішніх сил.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі розглянуто систему управління ризиками банків, яка складається з трьох рівнів внутрішніх ліній безпеки та зовнішнього регуляторного нагляду Національного банку України. Перший рівень відповідає за виявлення та оцінку ризиків у процесі банківських операцій; другий здійснює незалежну оцінку та контроль, встановлює ліміти і проводить стрес-тестування; третій рівень, представлений внутрішнім аудитом, оцінює ефективність управління ризиками та звітує про порушення.

Важливу роль у підвищенні фінансової стійкості банків відіграє стратегія ризик-апетиту, що визначає рівень ризику, допустимий для досягнення стратегічних цілей. На основі міжнародного досвіду були розглянуті ключові поняття — ризик-ємність, ризик-апетит, толерантність до ризику та ліміти. Ця стратегія має регулярно переглядатися та враховувати як кількісні, так і якісні показники.

Запропоновано вдосконалити управління ризиками в українських банках через:

- формування культури управління ризиками;
- регулярне проведення стрес-тестів;
- впровадження індикаторів раннього попередження;
- посилення ролі внутрішнього аудиту;
- тісну співпрацю з Національним банком України.

Комплексний підхід до управління ризиками допоможе підвищити стійкість банківської системи, зменшити фінансові ризики та забезпечити довіру вкладників.

ВИСНОВКИ

Управління ризиками в банківській діяльності є фундаментально важливою сферою, що забезпечує фінансову стабільність банківських установ, їхню надійність і стійкість на ринку, а також сприяє захисту інтересів вкладників та інших стейкхолдерів. Банківська діяльність традиційно характеризується високим рівнем ризикованості, пов'язаним з природою банківських операцій, залежністю від ринкових коливань і низкою інших факторів, що змінюються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Ризики, з якими стикаються банки, можуть мати різне походження, включаючи економічні, політичні, технологічні та операційні аспекти. У зв'язку з цим завдання банків — розробляти ефективні системи ризик-менеджменту, які дозволять контролювати та мінімізувати потенційні втрати.

Ця магістерська робота мала на меті вивчення теоретичних основ, методів і практичних аспектів управління ризиками у банківському секторі на прикладі АТ «Ідея Банк». Проведене дослідження охопило такі важливі аспекти, як класифікація ризиків, методи управління, а також вплив міжнародних стандартів на організацію системи ризик-менеджменту в Україні.

У процесі дослідження було встановлено, що ризики є невід'ємною складовою банківської діяльності, оскільки всі операції банку пов'язані з певними ризиковими аспектами. Найважливіші з них включають кредитний, ринковий, операційний ризики, ризик ліквідності, а також репутаційний та стратегічний ризики. Кредитний ризик полягає у можливих фінансових втратах у разі невиконання позичальниками своїх зобов'язань. Ринковий ризик виникає через зміни на фінансових ринках, включаючи валютні коливання, зміни процентних ставок та вартості активів. Операційний ризик пов'язаний із внутрішніми системами та процесами банку, можливими збоями, шахрайством, а також людськими помилками. Ризик ліквідності відображає ймовірність

неможливості банку вчасно виконати свої фінансові зобов'язання. Репутаційний та стратегічний ризики охоплюють імідж банку та довіру клієнтів, а також правильність вибраної стратегії розвитку.

Для кожного з цих видів ризиків банки розробляють спеціалізовані інструменти та підходи до управління. Зокрема, управління кредитним ризиком передбачає оцінку кредитоспроможності позичальників, застосування скорингових систем, використання застав та інших засобів захисту. Ринкові ризики контролюються за допомогою інструментів хеджування, таких як похідні фінансові інструменти, які дозволяють захищати активи від негативних змін на ринку. Операційний ризик знижується завдяки запровадженню стандартів внутрішнього контролю, автоматизації процесів та проведенню регулярних аудитів. Ліквідність забезпечується постійним моніторингом балансу активів та пасивів, встановленням лімітів на операції та проведенням стрес-тестів.

Аналіз міжнародних стандартів у сфері ризик-менеджменту, зокрема вимог Базельського комітету, показав, що сучасна банківська система потребує впровадження загальносвітових норм для підвищення своєї стабільності та надійності. Базельська угода III встановлює жорсткі вимоги до рівня капіталу банків, управління ризиками та ліквідністю. Відповідно до цих вимог банки зобов'язані підтримувати достатній рівень капіталу, щоб мати можливість покривати всі основні ризики. Крім того, в Угоді містяться рекомендації щодо покращення систем внутрішнього контролю, підвищення прозорості діяльності банків та звітності.

Національний банк України (НБУ) докладает значних зусиль для адаптації національної банківської системи до міжнародних вимог, що включає впровадження основних положень Базельської угоди. У результаті українські банки поступово інтегрують міжнародні стандарти ризик-менеджменту у свою діяльність, що дозволяє їм підвищувати свою стійкість у несприятливих економічних умовах. Адаптація до міжнародних норм сприяє зміцненню довіри

з боку іноземних інвесторів та забезпечує підвищення конкурентоспроможності українських банків на міжнародному рівні.

Для глибшого розуміння функціонування системи ризик-менеджменту в українських умовах було проведено дослідження на прикладі АТ «Ідея Банк». Цей банк активно впроваджує комплексну систему управління ризиками, яка відповідає як національним, так і міжнародним стандартам. Система ризик-менеджменту АТ «Ідея Банк» включає всі етапи управління ризиками: ідентифікацію, оцінку, моніторинг, контроль та зниження ризиків.

АТ «Ідея Банк» застосовує різноманітні методи та інструменти для управління основними видами ризиків. Зокрема, кредитний ризик знижується завдяки застосуванню скорингових систем для оцінки кредитоспроможності клієнтів, диверсифікації кредитного портфеля та впровадженню жорстких вимог до заставного забезпечення. Банк використовує хеджування та інші інструменти для зменшення впливу ринкового ризику, пов'язаного з коливанням валютних курсів та процентних ставок. Для мінімізації операційного ризику АТ «Ідея Банк» застосовує автоматизовані системи, що знижує ймовірність людських помилок, а також забезпечує проведення регулярних аудитів для контролю за ефективністю процесів.

Ризик ліквідності контролюється через постійний моніторинг активів і пасивів, встановлення лімітів на фінансові операції та забезпечення достатньої кількості ліквідних коштів. Крім того, АТ «Ідея Банк» активно застосовує стрес-тестування для оцінки своєї стійкості до різних негативних сценаріїв, що дозволяє виявляти потенційні слабкі місця та своєчасно вживати заходів для їх усунення. У результаті банк має можливість забезпечувати свою фінансову стабільність навіть у складних економічних умовах.

Аналіз фінансових показників АТ «Ідея Банк» за 2023 рік підтвердив ефективність реалізованих підходів до управління ризиками. Зокрема, було

зафіксовано значне збільшення обсягу ліквідних активів, що позитивно вплинуло на показники ліквідності та фінансової стабільності банку. Зростання кредитного портфеля свідчить про активізацію основної діяльності банку, що є позитивною тенденцією, але водночас створює додаткові виклики в управлінні кредитним ризиком. Банк забезпечує ефективний контроль цього ризику через постійний моніторинг кредитоспроможності позичальників, що дозволяє уникати надмірних втрат.

На основі проведеного дослідження можна зробити такі основні висновки:

1. Необхідність комплексного підходу до управління ризиками. Успішне управління ризиками передбачає застосування системного підходу, що враховує всі аспекти банківської діяльності. Лише комплексне управління ризиками дозволяє банкам ефективно виявляти, контролювати та мінімізувати ризики, підтримуючи фінансову стабільність та довіру клієнтів.

2. Значення міжнародних стандартів. Впровадження міжнародних стандартів управління ризиками, таких як Базель III, підвищує стійкість банківської системи до зовнішніх шоків і дозволяє українським банкам інтегруватися у глобальну банківську спільноту. Дотримання міжнародних норм є важливим елементом стратегії розвитку банків, що сприяє зміцненню їхньої конкурентоспроможності.

3. Використання сучасних інструментів ризик-менеджменту. АТ «Ідея Банк» демонструє, що ефективне управління ризиками є можливим завдяки впровадженню сучасних технологій та інструментів, таких як скорингові системи, хеджування, стрес-тестування та автоматизація процесів. Це дозволяє зменшити ризики, пов'язані з людськими помилками, та підвищити якість контролю за фінансовими операціями.

4. Роль корпоративної культури та комплаєнс-менеджменту. Ефективне управління ризиками включає дотримання етичних стандартів, корпоративних норм та комплаєнсу, що сприяє збереженню позитивної репутації

банку, забезпечує відповідність до регуляторних вимог і зменшує ризики юридичного характеру.

5. Забезпечення ліквідності як запорука стабільності. Управління ліквідністю є одним з основних компонентів ризик-менеджменту, оскільки нестача ліквідних коштів може мати серйозні наслідки для банку. Постійний моніторинг ліквідності, встановлення лімітів на операції та проведення стрес-тестів дозволяють банку підтримувати фінансову стабільність навіть у кризових ситуаціях.

Отже, проведені дослідження показали, що управління ризиками є обов'язковою складовою сучасної банківської діяльності, яка має суттєвий вплив на фінансову стабільність банків. Завдяки впровадженню ефективних систем ризик-менеджменту, банки здатні ідентифікувати та контролювати ризики, мінімізувати фінансові втрати, покращувати свої фінансові результати та підтримувати стабільність у довгостроковій перспективі. Приклад АТ «Ідея Банк» показує, що застосування міжнародних стандартів, автоматизація процесів, стрес-тестування та інші інструменти управління ризиками забезпечують ефективне функціонування банку, дозволяючи йому адаптуватися до викликів зовнішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ідея Банк (Україна). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідея_Банк_\(Україна\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідея_Банк_(Україна))(дата звернення : 05.10.2024)
2. Горелов Н. А. Політика доходів та якість трудового життя населення, 2003. 656 с.
3. Dragon Capital відмовилася від покупки Ідея Банку. Причина — коронавірус. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/06/25/47742808/> (дата звернення : 10.10.2024)
4. Колодізев О. М., Плєскул І. В. Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів». Управління стійким розвитком економіки: теоретичні і практичні аспекти: колективна монографія за ред. д.е.н. проф. Прохорової В.В. Х.: Вид. Іванченка І. С., 2018. С. 264–278. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/19079> (дата звернення : 5.10.2024)
5. Бобиль В. В. Ідентифікація, оцінка, планування та зниження фінансових ризиків за центрами відповідальності банку. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". 2016. № 13. С. 121-129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukri_2016_13_20 (дата звернення : 05.10.2024)
6. Фалюта А. В. Етапи управління ризиками банку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.6. С. 276-282. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2012_22.6_49.
7. Омельченко О.І., Рац О.М. Part 4. Risks met by banks in the system of factors influencing the money laundering processes URL : http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25563/1/%D0%A0%D0%B0%D1%86_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84i%D1%8F.pdf (дата звернення : 5.10.2024)

8. Крамаренко О. М., Лаврентович Ю. І. Навчальний посібник з дисципліни "Кредитування і контроль". Миколаїв : Видавництво НУК, 2011. 105 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/1_1901_99056456.pdf (дата звернення : 05.10.2024)
9. Коваленко В. В. Управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/7_2020/14.pdf (дата звернення : 05.10.2024)
10. Сукач О. М. Мінімізація ризиків як інструмент забезпечення безпеки банку. *Modern Economics*. 2020. № 22(2020). С. 90-94. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/risk-minimization-as-a-tool/> (дата звернення : 05.10.2024)
11. Nguyen Thi Thieu Quang, Christopher Gan. Bank Risk Management: A Regulatory Perspective URL: <https://www.intechopen.com/chapters/62904> (дата звернення : 05.10.2024)
12. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2018 № 64 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення : 05.10.2024)
13. Долінський Л. Б., Корчинський В. В. Ідентифікація та кількісне оцінювання кредитного ризику комерційного банку. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 25. № 1. С. 180-189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2016_25%281%29_26 (дата звернення : 05.10.2024)
14. Зубова В. В. Основні підходи до визначення та класифікації банківських ризиків. *Ефективна економіка*. 2016. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_6_40 (дата звернення : 05.10.2024)
15. Investment Banking Council Of America URL: <https://www.investmentbankingcouncil.org/blog/managing-risks-in-investment-banking> (дата звернення : 05.10.2024)

16. Павлишин І.О. Фінансовий ризик-менеджмент комерційного банку: класифікація та оцінка ризиків. *Фінансові послуги*. 2016. № 3-4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/finu_2016_3-4_13 (дата звернення : 05.10.2024)
17. Рисін В. В., Корначук О. Ю. Ризики залучення банків до схем відмивання грошей. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_5_4 (дата звернення : 05.10.2024)
18. Звіт про фінансову стабільність. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H1.pdf?v=8 (дата звернення : 05.10.2024)
19. Положення про встановлення пруденційних нормативів, що є обов'язковими для дотримання небанківськими надавачами платіжних послуг, та визначення методики їх розрахунку. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/25082022_190.pdf?v=5 (дата звернення : 05.10.2024)
20. Фінансова звітність Ідея Банк. URL: <https://ideabank.ua/uk/about/finance-reports> (дата звернення : 05.10.2024)
21. Мельник О. І., Баришевська І. В., Ческідова І. О. Мінімізація ризиків як складова забезпечення фінансової стійкості банківського сектору України. *Modern economics*. 2022. № 36. С. 83-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2022_36_14 (дата звернення : 05.10.2024)
22. Заруцька О. П., Новікова Л. Ф. Управління банківськими ризиками та заходи відновлення діяльності в умовах потужних зовнішніх викликів. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 2. С. 110-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2022_2_19 (дата звернення : 05.10.2024)
23. Лисяк Л. В., Губа М. О. Про особливості профілю ризиків вітчизняних банків. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 2. С. 120-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2022_2_20 (дата звернення : 05.10.2024)

24. Дронь. М. А. Управління фінансовими ризиками банку за внутрішніми лініями безпеки. *Ефективна економіка*. 2022. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_6_34 (дата звернення : 05.10.2024)
25. Бобиль В. В., Марценюк Л. В., Аберніхіна І. Г., Топоркова О. А. Сучасна політика управління фінансовими ризиками банку. *Ефективна економіка*. 2022. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_6_8 (дата звернення : 05.10.2024)
26. Шульга Н., Бесянко Л. Ризик-апетит у банках. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 5. С. 138-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2022_5_11 (дата звернення : 05.10.2024)
27. ChatGPT URL: <https://chatgpt.com/c/67263ad8-17b4-8010-94c8-ec6b738074ad> (дата звернення : 05.10.2024)
28. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення : 05.10.2024)
29. Закон України «Про банки і банківську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212114?find=1&text=>(дата звернення : 5.10.2024)
30. Управління ризиками банків : монографія у 2 т.: Управління ризиками базових банківських операцій / за ред. А.О. Єпіфанова, Т.А. Васильєвої. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. Т. 1. 283 с.
31. Національний банк України. Здійснення Національним банком України безвізного банківського нагляду – новий вектор розвитку. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/SREP_first_results_pr_2019-05-14.pdf?v=4 (дата звернення : 05.10.2024).
32. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: Наказ Міністерства Фінансів України від 31.07.2015

№684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text> (дата звернення : 05.10.2024).

33. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2021 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-N2.pdf?v=4. (дата звернення : 05.10.2024)

34. Положення про організацію системи управління ризиками у банках України та банківських групах (постанова № 64 від 11.06.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення : 05.10.2024)

35. Едвардес У. Ключові фінансові інструменти: орієнтування та інновації у світі деривативів. Київ : Всеуито ; *Наукова думка*, 2003. 255 с.

36. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 228 с.

37. Козьменко С. М., Шпиг Ф. І., Волошко І. В. Стратегічний менеджмент банку : навч. посіб. Суми : *Університетська книга*, 2003. 734 с

38. Роуз Питер С. Банківський менеджмент, 1995. 768 с.